

**SENATORI BUCOVINENI
ÎN PARLAMENTUL ROMÂNIEI ÎNTREGITE.
ION NISTOR (LEGISLATURA 1920–1922) (I)**

RODICA JUGRIN

**Bukowiner Senatoren
im Parlament Grossumänniens.
Ion Nistor (Legislatur 1920–1922) (I)**

*(Zusammenfassung)**

Die parlamentarischen Vorstöße (bzw. die Anfragen, Kundgebungen, Erklärungen) des Senators Ion Nistor bezogen sich in der Legislaturperiode 1920–1922 auf Vereinheitlichungs- und Verwaltungsangelegenheiten Bukowinas nach deren Anschluss an dem Rumänischen Königreich. Die Themen seiner Ansprachen waren das Unterrichtswesen, die öffentlichen Beamten, die Landesverkehrswege, die Verwaltung des Kirchenfonds, die Versorgung der Bevölkerung. Ion Nistor wirkte auch bei der Einbringung und Besprechung mancher Gesetzentwürfe mit und stellte Anfragen zur Ratifizierung der mit Deutschland, Österreich, Bulgarien und Ungarn geschlossenen Friedensverträge. Sämtliche Debatten, an denen Ion Nistor teilnahm, waren für ihn gute Gelegenheiten seine politischen Anschauungen bekanntzugeben, die Probleme, welche die Bukowina in den ersten drei Jahren nach der Vereinigung zu bewältigen hatte, ins Gespräch zu bringen und Lösungen für den Ablauf des Vereinheitlichungsprozesses durchzusetzen.

Im ersten Teil der vorliegenden Dokumentation, wird die in der Senatsitzung vom 28. Juni 1920 vorgetragene Anfrage Ion Nistors, anlässlich der Diskussion der Antwort auf die Thronrede, dargestellt. Die Ansprache enthält Angaben zum Verlauf der Wahlen in der Bukowina, zur Vereinheitlichung der Verwaltung und zur „Kulturpolitik in den neu erschlossenen Gebieten“. Der zweite Teil der Dokumentation enthält die Anfrage Ion Nistors, die in der Senatsitzung vom 9. Juli 1920 vorgetragen wurde, als Erwiderung zur Kundmachung des Senators George Grigorovici in der Senatsitzung vom 2. Juli 1920. Die Anfrage ist relevant für die Veranschaulichung der zwischen den bukowinischen Parlamentariern bestehenden Auseinandersetzungen betreffend die Vereinheitlichung und die Verwaltung der Provinz.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Bukowina, parlamentarische Wahlen, Ion Nistor, parlamentarische Tätigkeit.

* Traducere: Carol-Alexandru Mohr.

Ion Nistor (1876–1962), autor a peste 300 de lucrări, studii și articole pe teme istorice¹, a urmat școala primară în satul natal (Bivolărie, comuna Vicovu de Sus, districtul Rădăuți) și apoi la Rădăuți. În perioada 1889–1897, a frecventat cursurile Gimnaziului Superior de Stat din Rădăuți, iar în anul 1897 a început studiile universitare la Cernăuți, urmând Facultatea de Filosofie. După absolvirea facultății, a fost numit profesor de istorie și geografie la Liceul din Suceava, iar din anul 1905 a ocupat aceeași catedră la Liceul Real din Cernăuți. După obținerea doctoratului în istorie, cu teza *Pretențiile moldovenești asupra Pocuției* (1909), a fost profesor la Universitatea din Cernăuți, din anul 1912, la catedra nou înființată de Istorie a Europei sud-estice, cu accent deosebit pe reconsiderarea istoriei românești. Concomitent cu activitatea didactică, Ion Nistor a coordonat editarea revistei „Junimea literară” (apărută în perioadele 1904–1914 și 1925–1939) și a publicat importante lucrări despre istoria Bucovinei.

În anul 1914, a fost ales membru corespondent al Academiei Române; din anul 1915 a fost membru titular, iar în perioada 1929–1932 a fost președintele Secțiunii Istorice a Academiei Române. A fost îndepărtat din Academia Română în anul 1948 și repus în drepturi, ca membru titular, în anul 1990.

După izbucnirea Primului Război Mondial, Ion Nistor s-a refugiat, împreună cu familia, în Vechiul Regat și, apoi, în Basarabia, contribuind la organizarea refugiaților bucovineni și militând pentru revenirea Bucovinei la România. La 7 ianuarie 1917 a semnat declarația de război contra Monarhiei Habsburgice în numele Comitetului Național al românilor emigrați din Austro-Ungaria, motiv pentru care este condamnat în contumacie de către autoritățile imperiale sub acuzația de înaltă trădare. Sosit la Chișinău la începutul anului 1918, a participat, ca invitat, la ședința Sfatului Țării din 27 martie 1918, când s-a votat unirea Basarabiei cu Regatul României. În această perioadă, Ion Nistor a desfășurat și o bogată activitate de cercetare (a lucrat la Biblioteca Academiei Române, iar la Chișinău a cercetat în arhivele centrale basarabene) și didactică (la Odessa a predat lecții de istorie, la cererea studenților români basarabeni; la Chișinău a depus eforturi pentru înființarea unei universități populare, unde a predat lecții de istorie). Prin decizie ministerială, a fost delegat profesor de istorie la Seminarul Normal Superior din Iași și a fost numit profesor suplinitor la catedra vacantă de istoria românilor din cadrul Universității din Iași. Nistor n-a mai ocupat aceste posturi, deoarece în noiembrie 1918 s-a reîntors la Cernăuți și a participat la Congresul general din 15/28 noiembrie 1918, când s-a votat unirea necondiționată a Bucovinei cu România.

În perioada interbelică, Ion Nistor a fost implicat activ în viața politică și culturală a provinciei, contribuind la încadrarea Bucovinei în structurile statului român. A fost președintele Partidul Democrat al Unirii (înființat la 15 septembrie 1919, acesta a fuzionat, în anul 1923, cu Partidul Național Liberal), prima formațiune politică apărută după anul 1918 în Bucovina. În primul Parlament al României întregite a fost ales, alături de George Tofan și Vasile Bodnărescu, deputat al județului

¹ Pentru lista lucrărilor, vezi *Ion Nistor (1876–1962)*, volum îngrijit de Al. Zub la împlinirea a trei decenii de la moartea istoricului și omului de stat, cu un tabel cronologic, bibliografie și indice de Mihai-Ștefan Ceașu, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1993, p. 20–33.

Rădăuți. A făcut parte, în calitate de ministru secretar de stat, din guvernele: Ion I. C. Brătianu (12 decembrie 1918 – 27 septembrie 1919); Arthur Văitoianu (27 septembrie – 30 noiembrie 1919); Al. Vaida Voevod (1 decembrie 1919 – 13 martie 1920); Alexandru Averescu (13 martie 1920 – 17 decembrie 1921; din acest guvern Nistor a demisionat, funcția de ministru secretar de stat fiind preluată, la 2 mai 1920, de Ioan V. Stârcea); Ion I. C. Brătianu (19 ianuarie 1922 – 30 martie 1926); Ion G. Duca (14 noiembrie 1933 – 29 decembrie 1933); Gheorghe Tătărescu (3 ianuarie 1934 – 17 noiembrie 1937; în acest guvern, Nistor a deținut funcția până la 27 iulie 1934). De asemenea, Ion Nistor a fost ministrul Lucrărilor Publice în guvernele conduse de: Ion I. C. Brătianu (21 iunie 1927 – 23 noiembrie 1927) și Vintilă I. C. Brătianu (24 noiembrie 1927 – 10 noiembrie 1928); ministru al Muncii în guvernele conduse de Gheorghe Tătărescu (3 ianuarie 1934 – 17 noiembrie 1937; 17 noiembrie 1937 – 28 decembrie 1937) și ministru al Cultelor și Artelor în guvernul condus de Gheorghe Tătărescu (24 noiembrie 1939 – 10 mai 1940)². A fost ales senator, din partea Universității din Cernăuți, în legislaturile 1920–1922 și 1926–1927, iar din anul 1928, îndeplinind condițiile, a fost senator de drept.

După anul 1918, Ion Nistor și-a continuat activitatea la Universitatea din Cernăuți, al cărei prim rector a fost după organizarea acesteia pe baze românești; a înființat, la Cernăuți, Institutul de Istorie și Limbă și a condus publicațiile „Junimea literară”, „Codrul Cosminului”, „Glasul Bucovinei” ș.a. Între anii 1940 și 1941, a fost profesor la Facultatea de Istorie a Universității din București, iar în perioada 1945–1948 a fost directorul Bibliotecii Academiei Române. A fost arestat și trimis în Penitenciarul Sighet, fără a fi judecat și condamnat (1950–1955). Este autorul unor *Amintiri din închisoare*, publicate postum, în anii 2001 și 2003³.

La alegerile parlamentare din anul 1920⁴, Ion Nistor a candidat din partea

² Pentru lista guvernelor României din perioada interbelică, vezi: Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *Documente privind istoria României între anii 1918–1944*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995, p. 687–721.

³ Pentru detalii privind viața și activitatea lui Ion Nistor, vezi: Stelian Neagoe, *Ion Nistor, cel mai de seamă istoric și om politic al Bucovinei*, în Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, ediție și studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1991, p. V–XXII; *Ion Nistor (1876–1962)*, volum îngrijit de Al. Zub la împlinirea a trei decenii de la moartea istoricului și omului de stat, cu un tabel cronologic, bibliografie și indice de Mihai-Ștefan Ceașu, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1993; Doina Alexa, *Ion Nistor – dimensiunile personalității politice și culturale*, Rădăuți, Editura Institutului Bucovina – Basarabia, 2000; Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române. 1866/2003. Dicționar*, ediția a III-a, revăzută și adăugită, București, Editura Enciclopedică, Editura Academiei Române, 2003, p. 591–592.

⁴ La alegeri au participat Partidul Democrat al Unirii, Partidul Social-Democrat din Bucovina, candidați ai naționalităților minoritare și candidați independenți, populația provinciei fiind reprezentată de 16 deputați și 10 senatori, dintre care unul de drept (mitropolitul Bucovinei) și nouă aleși (opt prin vot universal și unul din partea Universității din Cernăuți). În fața Parlamentului și a noului guvern Alexandru Averescu, o coaliție între Partidul Poporului și Partidul Democrat, se ridicau probleme de mare importanță. Acum au fost adoptate decretul-lege privitoare la reforma agrară (1921), tratatele de pace semnate cu Austria, Germania și Ungaria (29 iulie – 14 august 1920), au fost realizate reforma financiară și unificarea monetară, a fost votată Legea privind sindicatele profesionale. În plan extern, s-a constituit Mica Înțelegere (1920–1921), organizație politică defensivă, din care făceau parte Republica Cehoslovacă, Regatul Sârbo-Croato-Sloven și România și a fost semnată Convenția de alianță defensivă cu Polonia (3 martie 1921).

Universității din Cernăuți, alături de Vasile Gheorghiu. Biroul Electoral Central l-a proclamat ales senator pe Ion Nistor, care a obținut 12 voturi (numărul votanților a fost de 21). Secțiunea de verificare a Senatului a considerat ca neîntemeiată contestația care s-a prezentat pe marginea acestei alegeri (în interpelarea prezentată în ședința Senatului din 28 iunie 1920, Ion Nistor a acuzat ingerințele reprezentatului guvernului, Dorimedont Popovici, în acțiunile de desfășurare a alegerilor pentru desemnarea reprezentantului Universității din Cernăuți în Parlament) și a validat candidatura lui Ion Nistor⁵.

În această legislatură parlamentară, senatorii bucovineni au participat la dezbaterile unor proiecte de lege, au inițiat proiecte de lege, au susținut comunicări pe teme legate de unificarea și administrarea Bucovinei, au prezentat declarații politice și comunicări referitoare la activitatea guvernului și la răspunsul Senatului la Mesajul Tronului, context în care au avut loc dispute de idei pe teme legate de modalitățile de unificare și administrare a provinciei.

Tematica intervențiilor (interpelări, comunicări, declarații, întrebări⁶) senatorului Ion Nistor se referă la: proiectul de răspuns al Senatului la Mesajul Tronului (ședințele Senatului din 28 iunie 1920 și 15 decembrie 1920); desfășurarea alegerilor în Bucovina (ședința Senatului din 28 iunie 1920); răspunsuri adresate senatorilor: George Grigorovici⁷ (ședința Senatului din 9 iulie 1920), Ipolit Tarnavski⁸ (ședința Senatului din 21 august 1920), Erast Tarangul⁹ (ședința Senatului din 23 decembrie 1920) și Constantin Cosmiuc¹⁰

⁵ Dezbaterile Constituantei – Senatul, „Monitorul Oficial” (în continuare se va cita D.S., M.O.), nr. 6, 3 iulie 1920, p. 50–57; D.S., M.O., nr. 2, 26 iunie 1920, p. 9, 10, 15–16. Ion Nistor a candidat și pentru Adunarea Deputaților, în circumscripția Vicovu de Sus, județul Rădăuți, însă majoritatea absolută a voturilor valabile a fost întrunită de celălalt candidat, Aurel Țurcan (Partidul Poporului). Dezbaterile Adunării Deputaților, „Monitorul Oficial” (în continuare se va cita D.A.D., M.O.), nr. 7, 30 iunie 1920, p. 92–93. Pentru activitatea lui Ion Nistor în legislaturile următoare, vezi: Mihai Iacobescu, *Ion Nistor (1876–1962). Aspecte ale activității de senator*, în „Analele Bucovinei”, Rădăuți – București, anul XXI, nr. 2 (43), [iulie – decembrie] 2014, p. 434–454.

⁶ Intervențiile parlamentare ale senatorului Ion Nistor sunt tipărite în vol. *Bucovineni în Parlamentul României întregite*, vol. II.2, *Senatul, legislatura 1920–1922*, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii de Rodica Iațencu și Marian Olaru, indice de nume de Rodica Iațencu, București, Editura Academiei Române, 2018, p. 168–358.

⁷ George Grigorovici face referiri (ședința Senatului din 2 iulie 1920) la interpelarea lui A. C. Cuza privitoare la doctrina socialistă și prezintă câteva considerații despre proiectul de răspuns al Senatului la Mesajul Tronului. D.S., M.O., nr. 10, 9 iulie 1920, p. 97–109.

⁸ În ședința Senatului din 20 august 1920, Ipolit Tarnavski a prezentat o declarație de susținere a lui Iancu Flondor, în condițiile în care Ion Nistor „a ridicat atacuri defăimătoare [...] în contra d-lui Iancu Flondor [...] și să-l arate [...] în lumina unui exploatator interesat al țărănimii. Respingem cu indignare insinuarea aceasta inexactă, izvorâtă din patimi personale”. D.S., M.O., nr. 36, 28 august 1920, p. 679.

⁹ Erast Tarangul formulează un răspuns la comunicarea lui Ion Nistor din 15 decembrie 1920, privitoare la Mesajul Regal, în care se aduceau acuzații la adresa guvernului. D.S., M.O., nr. 13, 31 decembrie 1920, p. 126.

¹⁰ Constantin Cosmiuc, în comunicarea referitoare la problema cooperativelor din Bucovina (ședința Senatului din 23 februarie 1921), a susținut că Ion Nistor, ca ministru delegat al Bucovinei, a protejat „societăți de speculă și exploatare, ca bunăoară Societatea «Cosminul», al cărei consiliu l-a compus din parlamentari ai grupului [Partidului] Democrat al Unirii și alte întreprinderi ale căror gestiuni au ajuns să fie puse sub urmărire penală”. D.S., M.O., nr. 31, 2 martie 1921, p. 446–447.

(ședința Senatului din 24 februarie 1921); unificarea învățământului (ședința Senatului din 20 iulie 1920) și instituțiile de învățământ din provincie – liceul din Rădăuți (ședința Senatului din 10 august 1920), Școala Normală din Cernăuți și Consistoriul din Cernăuți (ședința Senatului din 19 martie 1921); Universitatea din Cernăuți (ședințele Senatului din 22 iulie 1920, 14 august 1920, 20 august 1920, 24 decembrie 1920, 31 ianuarie 1921); biserica din Bucovina (ședința Senatului din 14 iulie 1921) și Fondul bisericesc (ședințele Senatului din 15 aprilie 1921, 25 mai 1921, 11 iunie 1921 și 13 iunie 1921); funcționarii publici (ședințele Senatului din 9 august 1920, 10 decembrie 1920 și 13 aprilie 1921); situația căilor ferate, a Direcției Regionale din Cernăuți a Căilor Ferate și a costului biletelor C.F.R. (ședințele Senatului din 10 august 1920, 14 august 1920, 7 decembrie 1920, 24 februarie 1921, 1 iulie 1921); situația invalizilor de război, a pensiilor acestora și refacerea regiunilor „dăunate de război” (ședințele Senatului din 20 iulie 1920 și 13 august 1920); situația lui Eduard Fischer (ședința Senatului din 24 august 1920); incidentele petrecute la primăria orașului Cernăuți și „îngrijorătoarea stare de spirit ce domnește în Bucovina” (ședința Senatului din 7 martie 1921); arestarea lui Cehan Racoviță, directorul și administratorul ziarului „Democratul” din Cernăuți (ședința Senatului din 24 februarie 1921). De asemenea, în atenția senatorului bucovinean au stat și: Baroul din Cernăuți (ședința Senatului din 31 ianuarie 1921); Federala „Moldova de Sus”, însărcinată cu aprovizionarea populației Bucovinei (ședințele Senatului din 22 februarie 1921 și 15 iunie 1921); societatea Göetz, care avea drept de exploatare în Munții Tarcăului (ședința Senatului din 14 iulie 1921); Ocolul silvic Ciudei (ședința Senatului din 25 decembrie 1920); clădirea Prefecturii județului Suceava (ședința Senatului din 10 martie 1921); Institutul de analize chimice din Cernăuți (ședința Senatului din 4 iulie 1921); înființarea Ministerului Agriculturii, creat prin scindarea Ministerului Agriculturii și Domeniilor (ședința Senatului din 29 martie 1921); situația văduvei lui Vasile Alecsandri (ședința Senatului din 22 februarie 1921). Ion Nistor a făcut referiri la atentatul cu bombă de la Senat (ședința Senatului din 10 decembrie 1920) și a anunțat părăsirea lucrărilor Parlamentului, în contextul ratificării decretului-lege privitor la Societatea „Reșița”¹¹ (ședința Senatului din 18 iulie 1921).

¹¹ Uzinele de Fier și Domeniile Reșița (U.D.R.) s-au înființat în anul 1920 (Decretul nr. 2 455/8 iunie 1920), pe structura fostei societăți austro-ungare STEG, funcționând cu structuri centrale (București) și teritoriale (Reșița, Oravița, Anina, Timișoara). Până în anul 1928, au funcționat două structuri principale: Direcțiunea Uzinelor și Direcțiunea Atelierelor. În anul 1920, a avut loc contopirea administrativă a celor două direcțiuni, formându-se, în 1928, Direcțiunea Superioară a Exploatărilor Reșița, iar din 1931, Direcțiunea Exploatărilor Reșița. În perioada la care face referire senatorul bucovinean (1920–1921), problemele mai importante ale U.D.R. au fost cele legate de tranzacționarea acțiunilor, încheierea unor contracte de arendare, încheierea și aplicarea contractelor colective de muncă. În urma „afacerii Reșița” (naționalizarea uzinelor Reșița de către guvernul Averescu), întreaga opoziție s-a retras, în iulie 1921, din Parlament (Iuliu Maniu – Partidul Național Român, Ion Mihalache – Partidul Țărănesc, Ion Inculeț – Partidului Țărănesc din Basarabia, Vasile Ungureanu – Partidul Democrat al Unirii, Chiriță Paraschiv – Partidul Naționalist Democrat, reprezentanți ai Partidului Național Liberal, doi deputați ai Partidului Poporului, Amos Frâncu și G. Băcescu-Silvan). S-a cerut demisia guvernului, dizolvarea Parlamentului și organizarea de noi alegeri, de către un guvern neutru. Guvernul Averescu a fost demis în decembrie 1921, fiind înlocuit cu guvernul Take

Senatorul Ion Nistor a participat și la dezbaterile unor proiecte de lege, aduse în discuție în această legislatură parlamentară: Proiectul de lege relativ la schimbul de valută lunar pentru studenții universitari din străinătate (ședința Senatului din 28 iulie 1920); Proiectul de lege pentru retragerea din circulație a coroanelor și rublelor (ședința Senatului din 10 august 1920); Legea pentru modificarea unor articole din legea de reorganizare a Ministerului Afacerilor Străine, din 15 martie 1912 (ședința Senatului din 14 august 1920); Proiectul de lege referitor la conservarea pădurilor (ședința Senatului din 18 august 1920); Proiectul de lege pentru organizarea Direcțiunii generale a statisticii (ședința Senatului din 23 august 1920); Proiectul de lege pentru înființarea unei a doua secțiuni la Tribunalul Ialomița și crearea unei noi secțiuni la Curtea de Apel din Cernăuți (ședința Senatului din 25 august 1920); Proiectul de lege pentru înființarea și exploatarea liniilor de navigație aeriană (ședința Senatului din 26 august 1920); Proiectul de lege de organizare a corpului silvic (ședința Senatului din 27 august 1920); Proiectul de lege privitor la înființarea, pe lângă Ministerul de Interne, a unui Subsecretariat de Stat pentru Afacerile Minorităților Etnice (ședințele Senatului din 20 decembrie 1920 și 3 martie 1921); Proiectul de lege pentru organizarea corpului arhitecților din serviciile publice (ședința Senatului din 28 martie 1921); Proiectul de lege prin care se fac mai multe modificări în tabloul comunelor rurale, satelor și cătunelor din țară (ședința Senatului din 5 aprilie 1921); Proiectul de lege privitor la înființarea Societății „Reconstrucția” (ședința Senatului din 14 aprilie 1921); Proiectul de lege pentru organizarea, administrarea și controlul instrucției publice (ședințele Senatului din 18 mai 1921, 27 mai 1921, 30 mai 1921, 31 mai 1921 și 1 iunie 1921); Proiectul de lege pentru organizarea administrației locale (ședințele Senatului din 13 iunie 1921 și 27 iunie 1921); Proiectul de lege pentru Casa Culturii Poporului (ședințele Senatului din 28 iunie 1921 și 29 iunie 1921); Proiectul de lege prin care se propuneau spre ratificare mai multe decrete-legi, cu modificările aduse de guvern, între care și cel referitor la înființarea și organizarea școlilor politehnice în România (ședința Senatului din 4 iulie 1921); Proiectul de lege pentru modificarea unor articole din Legea de organizare a Ministerului Afacerilor Străine (ședințele Senatului din 14 august 1920 și 4 iulie 1921); Proiectul de lege asupra vânatului (ședința Senatului din 13 iulie 1921); Proiectul de lege privitor la suprimarea și modificarea unor dispoziții din Codul Civil general în vigoare în Bucovina (ședința Senatului din 14 iulie 1921).

Ionescu, demis și acesta în urma moțiunii de cenzură introduse de Octavian Goga (Partidul Poporului) în ianuarie 1922. Noul guvern, condus de Ion I. C.Brătianu, a organizat alegeri pentru Adunarea Națională Constituantă în martie 1922. http://www.arhivelenationale.ro/images/custom/image/serban/inventare%20sjan/carasseverin/Uzinele%20si%20Domeniile%20Resita_1920-1948.pdf (5 martie 2015); http://resita-online.ntpromo.ro/IstoriculIndustriei/industrie_3.htm (7 mai 2015); Marin Pop, *Alegerile parlamentare parțiale din circumscripțiile electorale Zalău și Crasna (1920–1921)*, în „Caiete silvane”, revistă de cultură editată de Centrul de Cultură și Artă al județului Sălaj, sub egida Uniunii Scriitorilor din România, 2009; accesat online (15 mai 2015) la adresa <http://www.caietesilvane.ro/indexcs.php?cmd=articol&idart=685>.

Tot acum au fost aduse în dezbatere și proiectele de legi privitoare la ratificarea tratatelor de pace încheiate cu Austria (ședința Senatului din 30 iulie 1920), Bulgaria (ședința Senatului din 9 august 1920), Germania (ședința Senatului din 14 august 1920) și Ungaria (ședința Senatului din 16 august 1920), la discuția cărora a participat și Ion Nistor.

Despre „unul dintre cele mai importante și mai mărețe acte din istoria mondială și din istoria românilor”, ratificarea Tratatului de Pace cu Austria¹², a vorbit Ion Nistor în ședința Senatului din 30 iulie 1920. „Desființarea Austriei și ratificarea acestui tratat – afirma senatorul – nu implică numai reîntoarcerea Bucovinei la Patria Mamă, ci mai mult, acest tratat are o însemnătate cu mult mai mare decât atâta. Dezmembrarea împărăției austro-ungare ne-a redat Bucovina, ne-a dat Transilvania și Banatul, această mult așteptată dezmembrare a făcut posibilă întregirea noastră națională”. În comunicarea lui Ion Nistor sunt atinse și câteva probleme referitoare la minoritățile naționale: „În ceea ce privește naționalitățile, țin să declar și eu ceea ce au declarat toți domnii până acum, că nu avem nicio intenție ca pe aceste naționalități să le nedreptățim. Cerem, însă, de la naționalități, să recunoască [faptul] că suntem stat național unitar, că pot să-și vorbească limba lor și să și-o învețe în școli, însă să respecte limba statului și unitatea acestui stat. Recunoaștem că înaintea legii nu există deosebire între un român și un străin naturalizat în România, toate funcțiile statului sunt accesibile pentru fiecare. Prin urmare, s-a adoptat principiul cel mai drept și echitabil în această privință; toate acestea se pot face respectându-se unitatea națională a statului. [...] Este incontestabil lucru că prin art. 60 din Tratat și art. 1 din Convenția privitoare la

¹² Tratatul de pace între Puterile Aliate și Asociate și Austria a fost semnat la 10 septembrie 1919, la Saint-Germain-en-Laye. Conform dispozițiilor art. 59, Austria a renunțat în favoarea României „la toate drepturile și titlurile asupra părții fostului ducat al Bucovinei, cuprinsă dincoace de fruntariile României, astfel precum vor fi fixate ulterior de principalele Puteri Aliate și Asociate”. Referitor la România, se prevedea (art. 60) că aceasta va încheia un tratat cu principalele Puteri Aliate și Asociate, care să cuprindă dispoziții necesare pentru „a ocroti” interesele locuitorilor „ce se deosebesc prin rasă, limbă sau religie de majoritatea populației”. În calitate de „succesor” al Monarhiei Austro-Ungare, România, așa cum prevedea art. 61, urma să preia sarcinile financiare ale acesteia pentru teritoriul intrat sub suveranitatea sa (500 milioane coroane aur, din care România urma să plătească 230 milioane franci drept „cotă de eliberare”). Clauzele referitoare la minoritățile naționale și cele de natură economică (dreptul marilor puteri de a „ocroti libertatea tranzitului și a aplica un regim echitabil comerțului celorlalte națiuni”) încălcau independența națională și creau posibilitatea de amestec în treburile interne ale României. De aceea, delegația română, condusă de Ion I. C. Brătianu, a făcut propuneri de modificare a unor articole. Acestea nu au fost acceptate, însă s-a obținut înlăturarea Preambulului și a articolelor 10 și 11 din Tratatul privind minoritățile (la 1 mai 1919 s-a înființat, în cadrul Conferinței de Pace de la Paris, Comisia statelor noi și a minorităților, care a elaborat așa-numitele Tratamente ale Minorităților. Primul a fost cel semnat de către Marile Puteri cu Polonia, la 28 iunie 1919 și va constitui un model și pentru tratatele semnate ulterior – Republica Cehoslovacă, Grecia și Polonia l-au semnat la 10 septembrie 1919, odată cu Tratatul de Pace cu Austria), după care România, în urma notei ultimative din 15 noiembrie 1919, a semnat Tratatul, la 10 decembrie 1919. Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *op. cit.*, p. 23–24; Gheorghe Iancu, *Problema minorităților etnice din România reflectată în documente ale Societății Națiunilor (1919–1930)*; la adresa <http://www.history-cluj.ro/Istorie/cercet/Iancu/Problema%20minoritatilor%28art%29.htm> (18 martie 2015).

minorități, se face o restricție a suveranității noastre naționale. Dispozițiile acestor articole prevăd că stipulațiile privitoare la minorități să fie recunoscute ca legi fundamentale ale statului român. [...] Este o ingerință în viața politică a unui neam. [...] Eu nu zic că nu voi vota acest tratat, dar constat acest lucru ca să se știe că [noi] considerăm lucrul acesta ca o jignire nemeritată. Și întrucât ar putea să aibă loc o revizuire într-o vreme oarecare, e bine ca «Monitorul Oficial» să cuprindă toate observațiile noastre. Nu le spunem ca să facem reproșuri cuiva. Nu voim să schimbăm cursul politicii noastre, dar trebuie să ne spunem părerile, căci azi nu mai suntem un neam de sclavi, ci un neam liber și stăpân pe destinele noastre»¹³.

În ședința Senatului din 9 august 1920, Ion Nistor susține o comunicare referitoare la ratificarea Tratatului cu Bulgaria¹⁴, care „cuprinde stipulații drepte și în conformitate cu pretențiile noastre întemeiate”. În expunerea sa, senatorul se oprește asupra câtorva probleme referitoare la dispozițiile art. 53–57 ale acestui tratat, care reglementează drepturile minorităților naționale („nu dorim și nu cerem pentru conaționali noștri din Bulgaria alt tratament decât acela pe care îl vom aplica noi față de conaționali lor, care se găsesc pe teritoriul statului nostru”). De asemenea, Ion Nistor face referire la unele dintre articolele acestui tratat: art. 116, privitor la mormintele eroilor căzuți în Bulgaria („eu cred că este de datoria guvernului ca să întrebuițeze toate mijloacele pentru ca să găsească mormintele acestor eroi și să le dea îngrijirea cuvenită, iar guvernul bulgar este dator să dea tot concursul la găsirea și îngrijirea acestor morminte”); art. 118, care prevede „sanțiuni contra celor care au comis acte contrarii legilor și obiceiurilor războiului”; art. 126, prin care Bulgaria este obligată să restituie României toate documentele, arhivele și toate obiectele prezentând un interes arheologic, istoric sau artistic, pe care bulgarii le-au ridicat din arhivele țării, mai ales pe teritoriul Dobrogei („după informațiile ce [le] am, Bulgaria mai deține o însemnată cantitate din aceste obiecte, care trebuie reclamate fără întârziere, pentru a obține ceea ce este al nostru, mai ales cele din Dobrogea, scoase la iveală în urma săpăturilor făcute sub controlul d-lui profesor [Vasile] Pârvan. O mare cantitate din[tre] aceste materiale a fost luată de bulgari. Nefiind inventariate, nu se pot bine stabili, dar comisia de la

¹³ D.S., M.O., nr. 28, 12 august 1920, p. 462–469.

¹⁴ Tratatul de Pace dintre Puterile Aliate și Asociate și Bulgaria a fost semnat la 27 noiembrie 1919, la Neuilly sur Seine. Art. 27 al acestui tratat fixa granițele Bulgariei cu Regatul Sârbo-Croato-Sloven, Grecia și România, iar prin art. 59, Bulgaria recunoștea și accepta „fruntariile Austriei, ale Greciei, ale Ungariei, ale Poloniei, ale României, ale Statului Sârbo-Croato-Sloven și ale Statului Ceho-Slovac, astfel cum aceste fruntarii vor fi fixate de către principalele Puteri Aliate și Asociate”. Prin acest tratat se fixa și cuantumul despăgubirilor de război (2 250 000 000 de franci în aur), pe care bulgarii trebuiau să le plătească inclusiv României (art. 121). Din cauza unor clauze referitoare la minorități, considerate că lezează suveranitatea națională, guvernele României și Regatului Sârbo-Croato-Sloven au refuzat semnarea acestui tratat. Ca urmare a unor presiuni din partea puterilor occidentale, România a semnat acest tratat la 10 decembrie 1919 și l-a ratificat la 30 august 1920. Textul tratatului a intrat în vigoare la 4 septembrie 1920. Georgeta Smeu, *Dicționar de istoria românilor*, București, Editura Trei, 1997, p. 343; Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *op. cit.*, p. 25.

Sofia va găsi, desigur, mijloacele pentru a aduce în țară ceea ce a fost ridicat de bulgari”¹⁵.

¹⁵ D.S., M.O., nr. 29, 14 august 1920, p. 507–508. Cele șapte muzee arheologice regionale existente în Dobrogea (Constanța, Mangalia, Adamclisi, Ulmetum, Histria, Hârșova și Silistra) au avut de suferit în timpul evenimentelor din septembrie – octombrie 1916 când, după bătălia de la Turtucaia, statul român a pierdut întreg teritoriul Dobrogei. Având în vedere situația dezastruoasă a patrimoniului arheologic, distrus sau transportat în Bulgaria în anul 1916, în noiembrie 1918 au început demersurile oficiale pentru recuperarea obiectelor arheologice. În acest sens, la începutul anului 1919, Vasile Pârvan, directorul Muzeului Național de Antichități, a întocmit mai multe rapoarte (arătând că nu numai armatele bulgare se făceau vinovate de furt de monumente, ci și cele germane), adresate Ministerului Instrucțiunii Publice și Comisiei pentru anchetarea abuzurilor și ilegalităților comise de armatele inamice pe teritoriul ocupat, în care sunt prezentate pierderile provocate de război, este evaluat materialul arheologic lipsă (epigrafic și sculptural) și analizată pierderea dotării materiale necesară săpăturilor. Demersurile de recuperare a materialului arheologic au întâmpinat greutăți, Comandamentul trupelor din Bulgaria sugerând că această problemă nu poate fi rezolvată doar de către autoritățile aliate de la Sofia, fiind necesară și aprobarea guvernelor țărilor aliate. Semnând Tratatul de Pace cu Puterile Aliate și Asociate (Neuilly sur Seine, 27 noiembrie 1919), Bulgaria se obliga (art. 125 și 126) să înapoieze României, Greciei, Serbiei și Macedoniei obiectele de valoare prădate, în condițiile unei riguroase identificări a locului de proveniență din țara de origine și a locului de depozitare în Bulgaria. Chiar și în aceste condiții, situația repatrierilor era incertă la nivel internațional (abia după ratificarea tratatului, Comisia de Reparații avea să avizeze desfășurarea eventualelor repatrieri și compensații de război), astfel încât a urmat o perioadă de tergiversări în chestiunea repatrierii monumentelor. În iunie 1920, au fost recuperate șapte manuscrise slave ridicate de bulgari de la Muzeul Național de Antichități, în anul 1917, urmând a fi clarificată problema transportului celor două vagoane cu obiecte arheologice aflate în gara din Varna încă din anul 1919. După o perioadă de ezitări, marcate și de lipsa de interes a autorităților locale, bulgare și române, acestea sunt recuperate. Obiectele însă nu reprezentau decât o parte din cele luate în anul 1916, așa încât Vasile Pârvan insistă pentru o intervenție la Comisia de Reparații, în vederea recuperării întregului material arheologic transportat în Bulgaria. În anul 1924, Muzeul Național de Antichități a primit două adrese din partea trimisului României pe lângă Comisia de Restituții de la Sofia, solicitând lista cu monumentele rămase în Bulgaria, pentru a se face formele necesare recuperării acestora, însă, în mod inexplicabil, Muzeul nu a răspuns niciuneia dintre ele. Un alt document emis de către Muzeul Național de Antichități, nedat, adresat Comisiei pentru executarea tratatelor, informează că lipsește încă o mare parte din piesele luate din Dobrogea și cere despăgubiri pentru distrugerile de război produse clădirilor muzeelor de aici. Acum se ridică pentru prima dată și problema materialului rezultat din săpăturile efectuate de către germani în Muntenia, transportat în Germania. Această cerere a rămas nesoluționată. Recuperarea materialului arheologic dispărut în timpul războiului a întâmpinat mai multe greutăți, legate de identificarea acestuia și stabilirea locului de depozitare (probabil nu tot ceea ce a fost luat din Dobrogea a ajuns în Bulgaria). În arhive se păstrează un document care permite identificarea cu precizie a monumentelor repatriate pentru Histria, Ulmetum și Tomis, *Monumente restituite (1921, după procesul-verbal, pe muzee)*. Doar pentru Histria a fost întocmită și o listă, care stabilea corespondența între numărul curent din procesul-verbal de restituire, monumentul respectiv, cu trimitere la pagină sau planșă, și starea monumentului la repatriere. De asemenea, Histria a fost și singurul sit pentru care a fost făcută în epocă o încercare de identificare a monumentelor nerecuperate. Distrugerile provocate în timpul războiului în Dobrogea „au încetinit mersul arheologiei epocii antice românești, compensarea lor necesitând uriașe fonduri pentru înlocuirea materialelor de șantier, reconstrucția muzeelor, reînceperea săpăturilor, reorganizarea muzeelor cu noi colecții”. Adina Boroneaș, *Vasile Pârvan și patrimoniul arheologic dobrogean în timpul Primului Război Mondial. Documente în arhiva Muzeului Național de Antichități*, în „Studii și cercetări de istorie veche și arheologie”, București, tomul 58, nr. 3–4, 2007, p. 229–264; la adresa http://www.scivajournal.ro/pdf/sciva%203-4_2007/04.pdf (26 ianuarie 2017).

În ședința Senatului din 14 august 1920, Ion Nistor face câteva observații referitoare la încheierea Tratatului de Pace cu Germania¹⁶, din care reținem următoarea idee: „Salutăm cu bucurie că s-a prăbușit o putere militară, care zădărnicea realizarea mărețului nostru ideal politic, pe care l-am nutrit în sufletele noastre de veacuri. Pentru noi, bucovinenii, care am gemut multă vreme sub jugul austro-ungar, prăbușirea Germaniei, care amenința lumea cu pumnul ei, este o satisfacție și mai deplină, pentru că spiritul acela teuton, de dispreț, îngâmfare și de asuprire față de națiunea noastră era împărțit și de [căt]re germanii austrieci, care contribuiseră și ei la realizarea semețelor planuri de cuceriri mondiale. Am scăpat, d-lor senatori, de apărarea acestui spirit. Și astăzi, când vedem visul nostru măreț realizat, când vedem că România Mare este o realitate, socotesc că este de datoria noastră să cultivăm ideea națională și, în entuziasmul nostru, să ne ferim de a ne abate de la această idee, să ne ferim de a trece peste drepturile și sentimentele naționale ale altora și să ne ferim a aluneca în prăpastia în care a căzut Germania”¹⁷.

În ședința Senatului din 16 august 1920, Ion Nistor a susținut o interpellare referitoare la ratificarea Tratatului de Pace de la Trianon¹⁸, încheiat la 4 iunie 1920¹⁹. După câteva precizări de natură istorică, senatorul se oprește asupra unor articole ale acestui tratat: art. 27 (fixarea granițelor între cele două state); art. 45–47 (clauza minorităților); art. 77 (restituirea actelor și arhivelor referitoare la Transilvania și ținuturile alipite; sancțiuni pentru cei care au încălcat legile războiului); art. 186 (participarea României la datoria publică a Ungariei până în anul 1914); art. 199 (dispoziții cu privire la pensionarii civili și militari ai fostului stat maghiar). Observațiile lui Ion Nistor cu privire la dispozițiile acestor articole ale Tratatului cu Ungaria, „în genere acceptabile, până la acelea privitoare la fixarea fruntariilor”, se referă la implicarea instituțiilor statului în apărarea intereselor românești.

¹⁶ Primul dintre tratatele de pace semnate de România a fost cel încheiat cu Germania (28 iunie 1919). Clauzele acestui tratat în problema despăgubirilor de război priveau și România. Suma totală și cotele ce reveneau diferitelor țări au fost stabilite ulterior, de către o Comisie de reparații, care nu a luat în considerare interesele României. Prin Acordul de la Spa (16 iulie 1920), țării noastre i s-a atribuit numai cota de 1% din totalul reparațiilor germane. Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *op. cit.*, p. 20.

¹⁷ D.S., M.O., nr. 32, 22 august 1920, p. 612–613, 621, 622.

¹⁸ La 4 iunie 1920, a fost semnat, la Trianon, Tratatul de Pace între Puterile Aliate și Asociate și Ungaria. Acest tratat a consfințit desființarea Monarhiei Austro-Ungare, stabilind frontierele Ungariei cu România, Regatul Sârbo-Croato-Sloven și Republica Cehoslovacă. Prin art. 45 al acestui tratat, Ungaria recunoștea că Transilvania este parte a României, iar art. 47 prevedea că România va accepta, printr-un tratat semnat cu Puterile Aliate și Asociate, dispozițiile pe care acestea le vor considera necesare pentru a proteja interesele locuitorilor „care diferă de majoritatea populației prin rasă, limbă și religie”, libertatea de tranzit și asigurarea unui regim echitabil pentru celelalte națiuni. Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *op. cit.*, p. 26–27.

¹⁹ D.S., M.O., nr. 33, 24 august 1920, p. 629–634.

În această legislatură parlamentară au fost supuse spre dezbateri și alte proiecte de legi, la discuția cărora a participat și Ion Nistor (vezi mai sus). Reținem, printre altele, dezbaterile pe marginea Proiectului de lege privitor la înființarea, pe lângă Ministerul de Interne, a unui Subsecretariat de Stat pentru Afacerile Minorităților Etnice (supus la vot și aprobat în Senat). În ședința Senatului din 20 decembrie 1920, Ion Nistor face câteva observații legate de scopul înființării acestui Subsecretariat, considerat inutil atâta vreme cât acesta nu „armonizează” interesele diferitelor naționalități. Crearea acestei instituții „ar putea să fie un prilej de îndușmănire și de incriminări între naționalitățile de diferite limbi, în loc să fie un mijloc de armonizare. [...] Se creează, de fapt, două categorii de cetățeni. Sunt ministere pentru cetățeni majoritari și subsecretariate pentru cetățeni minoritari”²⁰. Dezbaterile pe această temă este reluată de către Ion Nistor și în ședința Senatului din 3 martie 1921, când s-a făcut referire la art. 3, privitor la cheltuielile de personal și cele materiale, ce urmau să fie asigurate, până la înscrierea în buget, printr-un credit extraordinar, deschis asupra bugetului de cheltuieli al Ministerului de Interne²¹. În opinia senatorului bucovinean acest proiect de lege trebuia respins sau, cel puțin, trebuia amânată votarea acestuia.

Preocupat de situația Universității din Cernăuți, senatorul Ion Nistor a alcătuit două proiecte de legi referitoare la această instituție de învățământ, care au fost prezentate în ședințele Senatului din 24 august 1920 și 28 iulie 1920. Primul se referea la „deschiderea unui credit extraordinar, în sumă de 500 000 lei, pentru căminul și popota studenților de la Universitatea din Cernăuți”. Din expunerea de motive, reținem că: „Universitatea din Cernăuți a fost frecventată în anul trecut de 1 671 de studenți. În anul școlar viitor, frecvența promite să fie și mai mare. Majoritatea studenților se compune din tineri lipsiți total de mijloace. Pentru ca ei să-și poată continua și duce la bun sfârșit studiile începute, statul, care are așa mare nevoie de ei, trebuie să le vină în ajutor. [...] La Universitatea din Cernăuți, studenții n-au nici burse, nici cămin. Vechiul cămin studentesc a fost distrus în timpul războiului. Cu modestele mijloacele pe care administrația locală le avea la îndemână, s-a restaurat acest modest cămin pentru 60 de studenți. Lipsese încă o parte din mobilier, pe care curatorul căminului nu-l poate procura din lipsă de bani. A mai funcționat o popotă pentru studenți, care nu se poate deschide din aceleași motive. Se impune, deci, ca statul să vină în ajutor cu suma de 500 000 lei pentru căminul și popota studenților din Cernăuți. Aceasta se impune mai ales azi, în preajma inaugurării festive a Universității din Cernăuți”²². Proiectul de lege relativ la schimbul de valută lunar pentru studenții universitari din străinătate, prezentat în ședința Senatului din 28 iulie 1920, prevedea că „toți studenții universitari români

²⁰ Idem, nr. 10, 24 decembrie 1920, p. 80–81, 82–83.

²¹ Idem, nr. 37, 9 martie 1921, p. 572.

²² Idem, nr. 39, 4 septembrie 1920, p. 767–768.

din străinătate se vor bucura din partea statului de schimb de valută lunar pentru existența lor strictă, cu o singură condiție: să dovedească frecvența regulată a cursurilor și trecerea examenelor la termen”. În expunerea de motive se precizează că „știrile primite din străinătate de la studenții noștri sună foarte trist. Ei s-au dus acolo ca să aducă țării lumină și puteri de muncă pentru refacerea ei. În interesul țării este ca studiul lor să fie adânc și complet; dar aceasta fără sprijin material suficient nu se poate face”²³. După ce au avut loc dezbateri pe marginea proiectului de lege amintit, referitor la valuta ce trebuia acordată studenților români din străinătate, acesta a fost retras, precizarea ministrului Take Ionescu, *ad interim* la Ministerul de Finanțe, fiind aceea că „într-un stat constituțional nu se pot impune statului obligații și nu se pot crea drepturi numai pentru o anumită categorie de cetățeni”²⁴.

Intervențiile senatorului Ion Nistor pe teme legate de unificarea și administrarea Bucovinei au adus în discuție problemele cu care se confrunta provincia în domeniul învățământului (situația localurilor și a căminelor școlare – ședințele Senatului din 10 august 1920 și 24 decembrie 1920; organizarea cursurilor în cadrul universităților populare – ședințele Senatului din 24 decembrie 1920 și 31 ianuarie 1921; autonomia universitară, ocuparea catedrelor vacante, reglementarea situației bibliotecarilor, înființarea unei Facultăți de Medicină – ședințele Senatului din 22 iulie 1920, 14 august 1920, 24 decembrie 1920 și 31 ianuarie 1921; elaborarea legii de unificare a învățământului superior, printr-o colaborare cu Asociația Corpului Didactic din Bucovina – ședințele Senatului din 20 iulie 1920, 24 decembrie 1920 și 31 ianuarie 1921); în cel al aprovizionării și distribuției mărfurilor către populație prin Federația băncilor și cooperativelor (ședințele Senatului din 13 august 1920, 22 februarie 1921 și 15 iunie 1921); în cel al căilor de comunicație, cu referiri la activitatea Direcției regionale C.F.R. Cernăuți și a Comisiei de unificare a C.F.R. (ședințele Senatului din 10 august 1920, 7 decembrie 1920, 24 februarie 1921, 1 iulie 1921 și 13 iulie 1921); în cel al funcționarilor publici, în legătură cu salarizarea și încadrarea acestora (ședințele Senatului din 9 iulie 1920, 9 august 1920, 10 decembrie 1920, 13 aprilie 1921, 18 mai 1921 și 1 iunie 1921); în cel al administrării Fondului bisericesc, cu referiri și la activitatea lui Iancu Flondor (ședințele Senatului din 21 august 1920, 15 aprilie 1921, 25 mai 1921, 11 iunie 1921 și 13 iunie 1921).

Dezbaterile pe marginea formulării răspunsului Senatului la Mesajul Tronului sau cele referitoare la activitatea guvernului au fost un bun prilej pentru parlamentarii bucovineni de a-și preciza concepțiile politice, de a aduce în discuție problemele Bucovinei și de a oferi soluții pentru înfăptuirea procesului de unificare, context în care au avut loc dispute de idei pe teme legate de modalitățile de unificare și administrare a provinciei. În răspunsul adresat social-democratului George

²³ Idem, nr. 26, 7 august 1920, p. 428–430.

²⁴ Idem, nr. 39, 4 septembrie 1920, p. 767–768; nr. 26, 7 august 1920, p. 428–430; nr. 27, 10 august 1920, p. 437–438.

Grigorovici²⁵ (ședința Senatului din 9 iulie 1920), Ion Nistor și-a precizat opiniile privitoare la problema funcționarilor publici („mi-am dat cea mai mare silință să fac ca toți funcționarii statului din Bucovina să fie confirmați prin Decret regal în funcțiile lor și înaintați în grad, fiecare după meritele și dreptul său”), a minorităților naționale („nu a fost niciodată în Bucovina o administrație mai dreaptă față de pretențiile culturale ale naționalităților de acolo [nordul Bucovinei] ca administrația românească. [...] Și această politică de egalitate, de dreptate față de pretențiile culturale ale fiecăruia s-a observat în școală și biserică și, în privința aceasta, în Bucovina nu există niciun fel de asuprire, nicio siluire”) și organizarea unui plebiscit în nordul provinciei („acest petic de pământ ne este mult mai scump decât credeți d-voastră și nu putem admite plebiscitul pentru părți ce nu pot să nu fie ale noastre”), a bisericii (în problema contramandării dispoziției lui Iancu Flondor de

²⁵ În ședința Senatului din 9 iulie 1920, George Grigorovici a făcut câteva observații cu privire la problemele ce se ridicau în fața societății românești: „Noi, românii din Bucovina, social-democrați, cum ne numim, avem doctrină națională, nu una naționalistă; doctrina naționalistă este doctrina șovinistilor, pe când doctrina națională reprezintă interesul păturilor largi ale poporului, ale maselor, ale muncitorilor, ale funcționarilor, ale tuturor celor care trăiesc din muncă și nu din exploatarea altora. [...] Așadar, o revoluție am spune noi – lucru atât de înspăimântător – făcută de păturile acestea largi ale poporului, de majoritatea covârșitoare a unui popor, care poate să fie și foarte lentă, însă și foarte intensivă, ar face fericirea unui stat, când ar veni de la păturile acestea largi, căci ar fi națională, a nației”. Desfășurarea alegerilor în Bucovina, descentralizarea administrativă, socializarea întreprinderilor mari, schimbarea Constituției, soluționarea problemei minorităților naționale și a celei bisericești, în spiritul toleranței, aprobarea cererii, susținută de către deputatul Constantin Krakalia, de organizare a unui plebiscit în nordul Bucovinei („formă modernă de autodeterminare”), unificarea legislației electorale, elaborarea legilor financiare („impozite moderne, adică impozite progresive pe averi și venituri”), unificarea monetară, soluționarea problemei funcționarilor publici („operă de regenerare de care avem deosebită lipsă și veți câștiga în acest fel sufletește și țările alipite mai degrabă”), „iertarea păcatelor născute din război”, prin elaborarea legii amnistiei sunt alte teme asupra cărora senatorul bucovinean s-a oprit. „Vă rugăm încă o dată, concluziona senatorul bucovinean la finalul pledoariei sale, nu uitați de amnistie, nu uitați de împăcarea cu Rusia, de demobilizare, de ridicarea stării de asediu, unificați funcționarii printr-un regulament, așa după cum l-am avut noi în Austria. Dacă nu se vor întoarce deputații majorității, aleși în Bucovina, cu aceste puncte împlinite, între care și valuta, reforma agrară și unificarea funcționarilor, atunci să știți că pe viitor nu vă veți mai întoarce în Parlament. Cred că nu v-am dat sfaturi rele. Doresc să înaintăm. Niciun pas înapoi, ci tot înainte, altfel ne găsește democrația socială europeană, care mâine, poimâine o să învingă, ca vrăjmaș, iar nu ca prieten – lucru pe care nu-l doresc poporului român”. D.S., M.O., nr. 10, 9 iulie 1920, p. 97–109. Sugestive au fost luările de cuvânt ale lui George Grigorovici și în problema înfăptuirii reformei agrare, „o chestiune care [...] reprezintă interesul național al întregii societăți în care trăim”. Programul socialiștilor români prevedea ca „întregul pământ să fie dat în folosința țărânimii, iar proprietarilor mari să li se plătească o rentă pe viață, alta nimic. Eu nu sunt amic al rentei doar pentru acei boieri care ar avea altă profesiune decât cultivarea pământului. Mai potrivit ar fi dacă renta aceasta s-ar da în pământ, lăsându-li-se boierilor expropriați o moșioară, care ar putea să îndeplinească toate trebuințele lor de oameni muncitori. Căci va veni timpul când țăranul va avea aceleași trebuințe cum le are boierul și trebuie să înceteze odată mentalitatea aceea nenorocită că boierul crede că el pe veci trebuie să consume mai mult decât țăranul. Echilibrul acesta de consumație, acesta este totul, el înseamnă progresul social. [...] Nu dați boierilor mai mult decât încasați de la țărani și renunțați la nefastele idei de a încărca cu dări pe săteni și orășeni, numai pentru a îmbogăți clasa boierească. Dacă veți asculta de sfatul meu, poate că veți merge spre o Românie Mare împăcată, dacă nu, veți merge spre o nenorocire mare națională, care nicidecum nu va fi iertată”. D.S., M.O., nr. 55, 7 aprilie 1921, p. 987–990.

trecere a averii Fondului bisericesc în administrarea mitropolitului Vladimir Repta), a desfășurării alegerilor din Bucovina (organizate „corect”, „fără ingerințe”). Concluzia senatorului a fost aceea ca George Grigorovici „ar trebui să fie mai precaut în afirmațiile sale și libertățile pe care le reclamă pentru partidul d-sale să le îngăduie și pentru convingerile noastre politice”²⁶.

Problemele cu care se confrunta Bucovina au fost dezbătute și în cadrul comunicărilor despre activitatea guvernului, declarațiile susținute de către Ion Nistor (Partidul Democrat al Unirii), George Grigorovici (Partidul Social-Democrat) și Erast Tarangul (Partidul Poporului) analizând, din perspective diferite, modalitățile de administrare a provinciei. După ce, în ședința Senatului din 28 iunie 1920, Ion Nistor a prezentat un bilanț al activității sale ca ministru delegat cu administrația Bucovinei („ne-am făcut pe deplin datoria față de țară și neam. Am organizat servicii publice, am înfăptuit reforma agrară și am dat țării o universitate românească”²⁷), în ședința Senatului din 15 decembrie 1920 acesta făcea referire la faptul că „în ținuturile bucovinene, în special, măsurile de pripită unificare administrativă au produs haos și dezorientare în toate ramurile administrative, trezind nemulțumire generală în rândurile populației”. Erau invocate „nechibzuitele măsuri de ordin economic”, cele privitoare la „stabilirea unui echitabil echilibru social” sau la „zădărnicierea” înfăptuirii reformei agrare. „Constatările acestea, afirma senatorul bucovinean, ne determină de a rămâne, în conformitate cu principiile noastre democratice și naționale și consecvent hotărârilor noastre anterioare, în aceeași atitudine de neîncredere față de actualul guvern”²⁸. Referitor la inițiativele parlamentare din această legislatură, Ion Nistor afirma că „am cerut urgență pentru votarea legii agrare [...]. Am cerut favorizarea celor mulți și săraci la schimbul coroanelor [...]. Am cerut considerarea cererilor juste ale învățătorimii [...]. Am cerut ca și bucovinenii să fie considerați la împărțirea pentru refacerea gospodăriilor și școlilor dărmate în război [...], am interpelat în chestia liceului din Rădăuți [...]. Am protestat cu toată hotărârea contra plebiscitului și a punerii în libertate a fostului comandant de jandarmi Fischer”²⁹. Ion Nistor aprecia că toate aceste inițiative parlamentare nu au fost susținute de către reprezentanții grupării flondoriste, care nu erau interesați de redresarea vieții sociale a bucovinenilor: „Unde este patriotismul oamenilor acestora, unde este dragostea lor pentru popor? Atitudinea lor ne face să credem că [...] sunt inconștienți și lipsiți total de pricepere pentru treburile publice”³⁰. În condițiile continuării operei de integrare a Bucovinei în structurile statului român, Ion Nistor considera că unificarea administrativă trebuia să fie o prioritate a guvernului, dar „nu trebuie ca aparatul administrativ în funcție să fie

²⁶ D.S., M.O., nr. 15, 17 iulie 1920, p. 207–213.

²⁷ Idem, nr. 6, 3 iulie 1920, p. 50–57.

²⁸ Idem, nr. 9, 23 decembrie 1920, p. 68.

²⁹ Ion Nistor, *Din viața politică*, în „Calendarul «Glasul Bucovinei» pe anul 1921”, Cernăuți, 1921, p. 171–172.

³⁰ *Ibidem*, p. 173.

înlăturat mai înainte ca guvernul să fi venit cu vreun proiect de unificare administrativă”³¹. Solicitat pentru a da declarații referitoare la situația internă, Ion Nistor aprecia, în august 1920, că „totul stagnează”, referindu-se la lucrările Parlamentului și la eșuarea tratatelor guvern/opoziție. Având în vedere că Senatul a format o comisie parlamentară, compusă din membrii majorității politice și ai opoziției, în vederea anchetării abuzurilor din Basarabia, Ion Nistor propunea, în cazul în care lucrurile nu se schimbă, instituirea unei asemenea comisii și în Bucovina³².

Intervențiile parlamentare ale senatorului Ion Nistor (interpelări, comunicări, declarații), prezentate în legislatura 1920–1922, s-au referit la probleme legate de unificarea și administrarea Bucovinei după alipirea acesteia la Regatul României (temele aduse în discuție au fost cele despre învățământ, funcționarii publici, căile de comunicație, administrarea Fondului bisericesc, aprovizionarea populației). De asemenea, Ion Nistor a participat la dezbaterile și inițierea unor proiecte de legi și a prezentat interpelări referitoare la ratificarea tratatelor de pace încheiate cu Germania, Austria, Bulgaria și Ungaria. Toate aceste dezbateri la care a participat Ion Nistor au fost un bun prilej de a-și preciza concepțiile politice, de a aduce în discuție problemele cu care se confrunta Bucovina în primii ani de după unire și de a oferi soluții pentru înfăptuirea procesului de unificare.

Prezentăm, în continuare, interpelarea lui Ion Nistor, susținută în ședința Senatului din 28 iunie 1920, cu prilejul dezbaterilor pe marginea formulării răspunsului la Mesajul Tronului, în care se fac referiri la desfășurarea alegerilor din Bucovina, unificarea administrativă și „politica culturală în ținuturile nou alipite”.

În partea a doua a acestui documentar vom publica interpelarea susținută de Ion Nistor în ședința Senatului din 9 iulie 1920 (prezentată ca răspuns la comunicarea lui George Grigorovici, ședința Senatului din 2 iulie 1920), sugestivă pentru a evidenția disputele de idei care au existat între parlamentarii bucovineni în privința modalităților de unificare și administrare a provinciei.

Ședința Senatului din 28 iunie 1920³³

D-le președinte, Înalți Prea Sfinți Prelați, d-lor senatori, eu regret că proiectul de răspuns la Mesaj, întocmit de opoziție, nu a avut cinstea să fie considerat de d-voastre și trimis înaintea adresei comisiei, pentru ca ea să se pronunțe asupra lui. În tot cazul, cuprinsul acestui proiect merită ca să fie discutat de d-voastre, fiindcă [acesta] cuprinde lucruri interesante și fapte care puteau să fie luate în seamă. Fiindcă, d-lor, orice s-ar spune, un lucru cred că foarte puțini dintre d-voastre ar putea să-l conteste, și anume că alegerile care s-au săvârșit acum au fost libere și că nu s-a făcut nicio ingerință și nicio presiune din partea guvernului. [...]

³¹ „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, anul III, 6 iulie 1920, p. 1–4.

³² Idem, anul III, 5 august 1920, p. 1–2.

³³ D.S., M.O., nr. 6, 3 iulie 1920, p. 50–57.

Să venim la chestiunea principală care ne preocupă. Onoratul domn raportor al răspunsului la Mesaj riscă afirmația, vorbind de ultimele alegeri, că „voința națiunii a fost de astă dată exprimată în mod liber și conștient și cu participarea tuturor partidelor”. Onoratul nostru coleg, d-l Ipolit Tarnavschi, în cuvântarea sa de mulțumire pentru alegerea de vicepreședinte al Senatului, a găsit de bine să afirme, de la înălțimea acestei tribune, că și în Bucovina alegerile au fost libere. Constat că și d-lui zâmbește când amintește acest lucru. Nu, d-lor senatori, în Bucovina – și eu cred că nu greșesc susținând același lucru și despre celelalte ținuturi românești – alegerile n-au fost libere, ci s-au făcut sub o nemaipomenită presiune din partea guvernului, precum voi dovedi îndată. Se mai spune că au participat toate partidele în aceste alegeri. Aceasta este adevărat. Dar eu vă voi dovedi d-voastră îndată că, cu toate că în aceste alegeri au participat toate partidele, numărul votanților în Bucovina a fost de astă dată mai mic de cum a fost astă toamnă. Mult trâmbițata libertate a alegerilor a fost alterată de ingerințe și călcări de lege, iar participarea tuturor partidelor în alegeri n-a contribuit cu nimic la sporirea numărului votanților. Dimpotrivă, în Bucovina acesta a fost mai mic ca astă toamnă.

D-lor, astă toamnă în Bucovina au fost înscriși în listele electorale pentru Camera 135 545 de alegători; cu ocazia ultimelor alegeri, revizuiuându-se și completându-se listele electorale, numărul alegătorilor înscriși a atins cifra de 149 418. Dar, pe când astă toamnă au votat efectiv 88 348 de alegători, acum, cu ocazia ultimelor alegeri, au votat numai 87 382. Diferența este remarcabilă, fiindcă astă toamnă au votat 65% din[tre] alegători, pe când acum numai 58%. Chestiunea este importantă, fiindcă de data asta au luat parte la alegeri și partidele care s-au abținut rândul trecut, între care și Partidul Socialist, precum și partidul d-lui Iancu Flondor [Partidul Național Român], care a fuzionat cu Partidul Poporului, afară de șeful său, rămas stingher și izolat. Constatarea aceasta, bazată pe cifre, dovedește că abținerea de la alegeri de astă toamnă în Bucovina n-a alterat întru nimic rezultatul alegerilor și constelația politică [era] bine consolidată atunci. Nici chiar în Cernăuți, în capitala Bucovinei, participarea la alegeri n-a fost mai mare, cu toată abținerea de astă toamnă a partidelor sus numite. Astă toamnă au votat în Cernăuți, din 10 444 de alegători înscriși, 9 215, adică 81%; de astă dată s-au prezentat la vot, din 20 913 de alegători înscriși, 10 787, adică numai 53%. Din acești 53%, au obținut: Partidul Socialist – 64%, iar Partidul Burghez – 36%.

Mă veți întreba ce mă determină să insist asupra acestui lucru. Glasul cifrelor are mare importanță, fiindcă din partea onoratului coleg d-l [George] Grigorovici și din partea presei socialiste de la noi s-a afirmat că orașul Cernăuți este roșu, că este socialist. Să-mi fie îngăduit de a contesta această afirmație, fiindcă nu are niciun temei. Din suma alegătorilor înscriși în listele electorale din Cernăuți, numai 25–30% au votat lista socialistă. Marea majoritate, de 70%, a cetățenilor cernăuțeni este alcătuită din burghezi nesocialiști.

Făcând constatarea aceasta, țin de datoria mea de a atrage atenția băncii ministeriale asupra felului cum faimosul lichidator al Bucovinei, d-l Dori Popovici,

a înțeles să compună Comisia interimară a orașului Cernăuți³⁴. Compunerea acestei comisii a surprins și indignat Bucovina întreagă. Comisia aceasta cuprinde 40 membri, dintre care jumătate, adică 20, sunt socialiști sadea, iar cealaltă jumătate sunt burghezi, și anume: patru români, patru nemți, patru evrei, patru ruteni și patru polonezi. Nu găsiți, d-lor senatori, că această Comisie interimară, în felul cum a fost constituită, este o provocare la adresa românilor și a burghezilor în genere? Găsiți d-voastră de cuviință ca în capitala Bucovinei influența românilor asupra trebilor publice să fie redusă aproape la zero? După indicația cifrelor din alegeri, ar reveni socialiștilor cel mult 30% din numărul locurilor date lor în Comisia interimară și nici acea proporție nu e curat socialistă în înțelesul propriu al cuvântului, fiindcă o mare parte din[tre] funcționarii publici, care nu sunt socialiști, mânați de diferite nevoi, au votat cu socialiștii. Lucrul trist este că în fruntea acestei Comisii interimare se găsește un preot, consilierul consistorial George Șandru. [...] D-lor senatori, atât canoanele bisericești [...], cât și statutul organic al orașului Cernăuți, din 8 martie 1864, modificat prin Legea din octombrie 1869, precum și Legea comunală din august 1908³⁵, oprește ca în fruntea administrației comunale să stea un cleric. D-l lichidator al Bucovinei, desconsiderând dispozițiile canonice și legale, a înlăturat în mod arbitrar de la cârma orașului pe d-l Nicu Flondor³⁶ și a așezat în locul lui pe părintele Șandru care, pentru a se putea menține acolo, este nevoit să menajeze, să facă concesii socialiștilor, evreilor, nemților, rutenilor și polonezilor, în dauna românilor băștinași. Este evident că Prea Sfinția Sa nu mai poate sta acolo, fiindcă prin politica sa de concesiuni pricinuieste românilor daune ireparabile, iar pe de altă parte, Sfinția Sa își neglijează slujba în Consistoriu, unde prezența sa este cu atât mai necesară, cu cât un al doilea membru al aceluiași Consistoriu, colegul nostru Ipolit Tarnavski, trebuie să petreacă la București, pentru a-și exercita mandatul de senator.

Capitala Bucovinei, ca oraș așezat la marginea țării, trebuie să se bucure de toată solitudinea onoratului guvern. Interesele românești trebuie salvagardate cu orice preț și puterea statului român trebuie să se afirme cât mai puternic. Ca să vedeți cât de slab se manifestă puterea guvernului actual, vă voi cita cifre: din zece mii de alegători, lista guvernului a întrunit, la Cernăuți, numai 138 de voturi. Atragem, deci, atenția onoratului guvern asupra acestui mare inconvenient, cerem o grabnică remediere, până ce nu este prea târziu și până ce n-am pierdut acolo tot

³⁴ O măsură importantă luată în această perioadă a fost cea legată de numirea unui nou Consiliu al orașului Cernăuți, prin decizia Ministerului de Interne din 19 iunie 1920. Acesta, condus de consilierul consistorial George Șandru, era alcătuit din 40 de membri: 20 de delegați ai socialiștilor și 20 de reprezentanți ai naționalităților orașului (câte patru membri din partea fiecărei naționalități: română, germană, evreiască, polonă și ucraineană). „Glasul Bucovinei”, anul III, 6 iulie 1920, p. 1; Radu Economu, *Unirea Bucovinei. 1918*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1994, p. 180–181, Anexa XXXVI.

³⁵ Bucovina a fost administrată pe baza Regulamentului comunal și a Regulamentului electoral comunal pentru Ducatul Bucovinei, conform Legii din 28 august 1908.

³⁶ Nicu Flondor (1872–1948) – politician, jurist, economist; a fost primar al orașului Cernăuți (1920, 1922–1926, 1938–1940).

terenul. În fruntea orașului Storojineț stă, de asemenea, un cleric, în contra tuturor dispozițiilor legale. Se vorbește că și în fruntea primăriei din Suceava va fi așezat un preot³⁷. Foarte frumos și foarte bine! Numai sfinții părinți să nu se grăbească a ceda și acolo cârma orașului în mâinile socialiștilor, precum a făcut-o părintele Șandru la Cernăuți. Cerem guvernului central și-și facă datoria.

În ceea ce privește, în special, orașul Cernăuți, unde se găsește reședința mitropolitană și o universitate românească, centrul comercial pe Prut, cu mare viitor în relațiile noastre comerciale pe care le vom lega cu Polonia, cred că e o datorie din partea guvernului să apere cu mai multă hotărâre interesele românești. Sunt sigur că în această privință nimeni în onoratul guvern nu mă va contrazice. D-lor senatori, cred că am reușit să vă conving că, cu toate că la alegerile recente au participat toate partidele, și cele ce s-au abținut astă toamnă, numărul votanților n-a sporit în Bucovina ci, din contră, a fost mai redus și că procentul redus al alegătorilor socialiști nu îndreptățește pe șefii acestora de a reclama pentru ei cârma orașului Cernăuți, care li s-a dat. S-au făcut ingerințe de tot felul, voi dovedi aceasta și sunt sigur că, făcând lucrul acesta, mă fac apărătorul unei cauze drepte. Ingerințele în Bucovina, în genere, au fost cum nu se mai poate mai strașnice.

D. Alexandrescu: De aceea candidații guvernului au avut, chiar după spusa d-voastre, 300 voturi!

Ion Nistor: Vă voi arăta îndată cum se explică lucrul acesta. Guvernul a dat mână liberă socialiștilor în Cernăuți, pentru a ne putea combate pe noi, [cei] din Partidul Democrat al Unirii.

George Grigorovici: Aceasta nu e o explicație; îți voi explica eu îndată ce ai făcut d-ta în alegeri.

Ion Nistor: Am afirmat, d-lor, că alegerile nu s-au făcut în Bucovina în mod liber. Vă sunt dator [a aduce] dovada acestor afirmații, și iată care este această dovadă. Pentru a face această dovadă în mod mai convingător, voi începe cu seria de ingerințe, amenințări și călcări de lege care s-au făcut cu ocazia alegerii la cea mai înaltă instituție culturală pe care o avem în Bucovina, la Universitate. Da, și sunt bucuros că am ocazia să vorbesc, pentru că la validarea alegerii de la Universitatea din Cernăuți nu am putut vorbi și veți rămâne uimiți de cele ce veți auzi. La Universitatea din Cernăuți nu aveam de gând să candidez, fiindcă îmi pusesem candidatura într-un cerc electoral pentru Cameră. Numai în urmă a venit chestiunea să candidez la colegiul universitar, după ce am căzut la alegerile pentru Cameră și nu este nicio rușine să cazi într-o luptă dreaptă și cinstită contra candidatului guvernamental, care s-a ales prin ingerințe, teroare, mituire și alte fărădelegi. Colegii mei mi-au pus candidatura la Universitate. Am considerat aceasta ca o deosebită cinste pentru mine și am acceptat candidatura la stăruința lor. Anunțarea candidaturii mele la Universitate a fost de ajuns pentru ca onoratul lichidator al Bucovinei, reprezentantul guvernului central [Dorimedont Popovici], care poate nici nu este informat îndeajuns asupra calităților morale ale acestui

³⁷ În perioada 1919–1920, primar al orașului Suceava a fost juristul Epaminonda Voronca.

domn, să-și iasă din fire de teamă ca fostul ministru delegat al Bucovinei și șeful Partidului [Democrat al] Unirii să intre în Parlamentul țării pentru a controla acțiunile sale nesocotite, el își puse în gând de a zădărnici cu orice preț alegerea mea la Universitate. În acest scop a ordonat rectorului Universității să se prezinte în birou la sine – atitudinea aceasta față de un rector al Universității o las la aprecierea onoraților reprezentanți ai universităților surori. [...] L-a chemat pe rector și i-a cerut să elimine din lista alegătorilor pentru colegiul universitar pe toți profesorii sub 40 de ani, pentru că, după legea electorală pentru Senat, votează numai alegătorii care au împlinit această vârstă și să îngrijească ca d-l profesor Vasile Gheorghiu, candidatul guvernului, să fie ales, altfel va fi mare scandal. Vă întreb, este aceasta o ingerință sau nu? Notați bine, d-nii profesori universitari care n-au atins vârsta de 40 ani, trebuie să fie eliminați de la vot, căci altfel va fi scandal.

Rectorul Universității, un eminent și valoros bărbat, dr. Vasile Tarnavschi³⁸, n-a îngăduit ca un simplu funcționar să-și bată joc în așa mod de frivol de cel mai înalt așezământ de cultură din Bucovina și de autonomia acestui institut, garantată prin lege; [acesta] a convocat Consiliul Universității, a relatat cazul, cu totul neobișnuit în anele Universității și, luând avizul Colegiului universitar, a trimis Maiestății Sale Regelui, următoarea telegramă: „Cu omagială supunere, aduc la cunoștința Maiestății Voastre, că un funcționar administrativ, președintele Comisiei de Lichidare, a încercat să influențeze alegerea la Colegiul universitar, cerând, fără nicio bază de drept, eliminarea unor profesori de la votare. Protestez în numele Universității și cer scutul Maiestății Voastre pentru apărarea autonomiei Universității, garantată prin lege. Dr. Vasile Tarnavschi, rectorul Universității din Cernăuți”.

O voce: Cine a dat telegrama?

Ion Nistor: D-l Vasile Tarnavschi, rectorul Universității din Cernăuți. O telegramă identică a fost trimisă și d-lui ministru al Instrucțiunii Publice [Petre P. Negulescu] și alta către toți rectorii universităților din București, Iași și Cluj, prin care rectorul Universității din Cernăuți îi roagă ca ei să ia sub protecția lor colegială Universitatea din Cernăuți, scutind-o de asemenea ingerințe.

Mihail Vlădescu: Eu n-am primit la București o asemenea telegramă.

Ion Nistor: Poate că n-a venit din cauza cenzurii, care reținea telegramele de protestare în timpul alegerilor.

D. Alexandrescu. Nici la Iași nu s-a primit.

Ion Nistor: În urma acestei telegramă și a protestării unanime a Consiliului Universității din Cernăuți, d-l lichidator a început să se mai domolească, însă

³⁸ Vasile Tarnavschi (1859–1945) – preot. A absolvit Facultatea de Teologie a Universității din Cernăuți, cu specializări la Viena, Breslau și Berlin. În anul 1866 și-a susținut doctoratul. A fost preot, catihet, protopresviter, stavrofor, mitrofor, inspector diecezan; profesor la Catedra de Exegeza Vechiului Testament, Studiul biblic și Studiul limbilor biblice-semitice de la Facultatea de Teologie, decan al acestei facultăți în cinci legislaturi; director al revistei „Candela”; președinte al Asociației Clerului Bucovinean; membru al societăților academice românești „Academia Ortodoxă”, „Junimea”, „Dacia” și al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina. Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, Suceava, Iași, Princeps Edit, 2004, p. 481–482.

văzând că tot nu pot să aibă majoritatea pentru candidatul guvernamental, a stăruit să se facă o numire de agregat, pentru ca să-și poată asigura majoritatea.

Octavian Goga, ministrul Cultelor și Artelor: Unul putea să facă majoritate?

Ion Nistor: Da, sub anumite împrejurări, un vot putea să determine reușita candidatului guvernamental.

O voce: Aceasta este pură imaginație.

Ion Nistor: Nu este pură imaginație, d-lor, deoarece colegiul universitar este foarte restrâns și adesea un singur vot poate fi hotărâtor.

Gr. Guriță: De ce nu ați protestat atunci?

Ion Nistor: Unde mai era să protestez, decât la Maiestatea Sa Regele, la ministrul școlilor și la rectorii universităților? D-lor, eu vă întreb pe d-voastră dacă este admisibil ca, înainte de alegeri cu 16 ore, să se facă numirea unui profesor agregat, pentru ca noaptea să depună jurământul și a doua zi, la ora opt, să vină la alegeri? Dar, cu aceasta nu s-a terminat încă nesfârșita serie de ingerințe nepermise și ilegale. Văzând d-l lichidator al Bucovinei că nici cu votul noului agregat numit în biroul d-lui ministru de Interne [Constantin Argetoianu], fiindcă d-l ministru al școalelor era plecat la Sibiu, nu-și poate asigura majoritatea pentru candidatul său, recurge la un mijloc de ingerințe din ce în ce mai reproșabile. Prin oameni de ai săi, fură adunați, la 31 mai, de pe stradă, vreo șase studenți neorientați, fură tratați cu alcool, încărcăți în automobile și trimiși la profesorii germani ca să-i „roage” să nu vină la alegeri. Prin abținerea acestora, se credea că se va putea obține o majoritate pentru candidatul guvernamental. Dar luni noaptea, manopera nu reuși. Peste noapte, numărul studenților spori și marți, în ziua alegerii, la orele șapte dimineața, se prezintă din nou la locuințele aceluiași profesori vreo zece studenți, cu aceeași cerere, mai hotărâtă numai. D-lor, acestea sunt fapte care dovedesc până la evidență că s-a încercat terorizarea Colegiului universitar, prin eliminarea profesorilor sub 40 de ani, prin numirea unui agregat în preziua alegerii și prin amenințarea profesorilor de către studenții puși la cale de d-l lichidator, ca să determine pe profesori de a se abține de la vot. [...] Consiliul Universității a făcut anchetă și este pe cale să descopere numele studenților care au luat parte la această propagandă, pentru ca ei să-și primească pedeapsa meritată.

Să nu credeți că s-a încheiat cu aceasta seria ingerințelor nepermise. Nu, d-lor, Consiliul Național German, sesizat de d-l lichidator al Bucovinei, a trimis pe capul profesorilor germani o mulțime de oameni ca să facă ingerințe, ca să nu voteze sau în orice caz să se abțină. Și dacă ați citit dosarul contestației aduse contra validării alegerii mele, ați putut vedea din declarația acestui Consiliu Național că s-a stăruit din răspuțeri pe lângă profesorii germani ca să se abțină de la vot. Protestez, deci, în numele colegilor mei de la Universitate, contra afirmației d-lui Ipolit Tarnavski, care a susținut în Secțiunea de Verificare [a alegerilor] că profesorii germani sunt considerați ca o zestre guvernamentală. D-lor senatori, profesorii universitari sunt alegători destul de maturi pentru a-și da votul lor după convingere. Și ei au votat după cum le-a dictat conștiința.

Cazul acesta, prezentat în toată nuditatea sa, vă va da ocazia să judecați dacă s-au făcut sau nu ingerințe. [...] Ce dovadă mai doriți, în afară de declarația de la dosar, de care vă voi vorbi.

Constantin Cosmiuc: D-le senator, vă rog să explicați ce este cu retragerea cuvântului de onoare?

Ion Nistor: Candidatul căzut susține în contestația sa că profesorii universitari s-ar fi legat față de mine pe cuvânt de onoare să mă voteze și că pe urmă, sub influența presiunilor pe care d-lui însuși conceda [admitea] că s-au comis, comisia ar fi venit la mine să-mi ceară să-i dezleg de cuvântul de onoare pe care mi l-au dat. Regret că onoratul meu contracandidat [Vasile Gheorghiu] a omis să dovedească că profesorii germani mi-ar fi dat, de fapt, cuvântul că mă vor vota și că pe urmă ar fi încercat să-și retragă cuvântul. [...] Afirmații gratuite. Un om de onoare nu-și retrage cuvântul și profesorii universitari sunt bărbați de onoare.

Constantin Cosmiuc: Când erai ministru, te-ai ales tot cu asemenea presiuni.

Ion Nistor: În loc să-ți vezi de școală, ai încercat să te alegi și d-ta cu ajutorul guvernului, ca acum, dar te-am refuzat. *Hinc illae lacrimae*. Dar să revenim la obiect. Rămâne fapt dovedit că chiar la Colegiul universitar s-au încercat ingerințe nepermise și s-au comis presiuni și teroare. Și dacă la colegiul electoral cel mai cult s-a purces așa precum am arătat, vă întreb pe d-voastră ce trebuie să se fi făcut în circumscripțiile electorale rurale, unde alegătorii sunt oameni, în cea mai mare parte, fără cunoștință de carte și fără pregătire politică? D-l Grigorovici zâmbește, pentru că dumnealui nu a avut nicio greutate în campania electorală, bucurându-se de sprijinul guvernului local. Când a voit partidul burghez, în seara alegerilor, la orele șapte, să țină o adunare, aceasta a fost cu forța zădărnicită de socialiști, iar guvernul local, având cunoștință de aceasta, n-a întreprins nimic ca să împiedice această teroare socialistă. Prin urmare, vedeți d-le Grigorovici că, în privința aceasta, nu aveți niciun motiv să vă plângeți. De altfel, aș mai vrea să adaug un lucru: astă toamnă ați zis că vă abțineți de la alegeri din cauza legii electorale, a stării de asediu și a cenzurii. În actualele alegeri ați participat în aceleași condiții ca și atunci. Aceeași lege electorală, cenzură, stare de asediu. Cum se explică asta?

George Grigorovici: Ne-am abținut din cauza d-voastră.

Ion Nistor: V-ați abținut fiindcă nu erați sigur de sprijinul guvernului, ca de astă dată. În circumscripțiile electorale, ingerințele și abuzurile de putere ce s-au comis din partea organelor administrative sunt de necrezut. Președintele Comisiei de Lichidare, însoțit de un întreg stat major de agenți electorali, s-a dus din județ în județ, a chemat pe primari, pe secretarii comunali, preoți, învățători, scutindu-i de serviciu în ziua aceea și le-a dat pur și simplu ordin: d-voastră aveți să alegeți pe cutare și cutare și aceasta fiindcă așa este dorința d-lui general Averescu și, ceea ce este mai grav, și a Maiestății Sale Regelui. D-lor senatori, afirmația aceasta este adevărată, ea a fost făcută în orașul Siret. Să-mi dați voie ca, împreună cu d-voastre, să protestez cu toată hotărârea contra abuzului ce se face în numele M.S. Regelui în luptele noastre electorale. Pentru a asigura izbânda candidaților guvernamentali s-au

mobilizat toți funcționarii publici. Din ordinul d-lui lichidator, acei funcționari, însoțiți de numeroși agitatori, foști agenți austrieci, cutreierau, în automobilele statului, circumscripțiile electorale, pentru a face agitație în folosul candidaților guvernamentali; abuzând de situația lor oficială, ei făceau ingerințe nepermise, amenințau lumea în tot felul, retrăgeau concesiunile date în toată regula și terorizau pe cetățeni în exercitarea liberă a dreptului lor de vot. Iar dacă în vreo comună se găsea vreun primar mai dârz și mai conștient de drepturile sale constituționale, bietul om plătea curajul său cu imediata destituire din postul său, la care ajunsese prin alegere în toată regula. Așa s-a întâmplat în comuna Vama, județul Câmpulungului, unde primarul Constantin Cotlarciuc a fost destituit în mod ilegal, cu întreg Consiliul comunal, fiindcă n-a voit să declare că intră în Partidul Poporului. Aceeași soartă a îndurat și primarul din Cârlibaba, Alexandru Cozub, fiind înlocuit cu fostul primar austriac, care a anihilat îndată tot succesul străduințelor administrației românești, introducând din nou limba germană în locul celei românești în școală și în primărie. Din aceleași motive au fost destituiți și primarii din comunele Pătrăuți pe Siret, Camenca, Broscăuți, Câmpulung, Storjineț etc., etc. Protestul candidatului nostru, Iorgu G. Toma [acesta a candidat în circumscripția electorală Câmpulung, județul Câmpulung], contra acestei evidente călcări de lege n-a dat niciun rezultat. Cazul este și mai grav când ne gândim că acești funcționari nu se mulțumeau numai să agite pentru candidații guvernului ci ei, în cuvântările lor, criticau aspru stăpânirea românească și ațâțau poporul contra dispozițiilor luate în vederea întăririi și consolidării statului.

Dovada este faptul revoltător ce s-a întâmplat la alegerile din Toporăuți. Acolo unde [sunt] sute de familii slavizate, cu nume Carp, Soroceanu, Morar, Lupu, Cozub, Cârnați etc., acești cetățeni au cerut ca în școala satului să se vorbească românește și eu, ca ministru-delegat, am dat urmare acestei cereri drepte; înainte de alegeri și-a făcut apariția în Toporăuți funcționarul Pratter, cu agenții săi electorali, trimis de [către] d-l lichidator, pentru a face propagandă electorală pentru candidatul guvernului. Acest domn, aflând că alegătorii care ceruseră școală românească nu vor să voteze pentru guvern, a pus pe învățătorul Starciuc să rostească în fața alegătorilor adunați următoarele: „Oameni buni, nu vă lăsați înșelați de cutare țărani, aceștia sunt trădătorii voștri și voiesc să vă introducă limba românească și să vă deznaționalizeze”. Este admisibil lucrul acesta într-o provincie de curând alipită? Judecați d-voastră înșivă, judece onoratul guvern, care tolerează și încurajează astfel de lucruri.

Dar nici funcționarii Direcției Fondului bisericesc nu s-au lăsat mai prejos în ceea ce privește ingerințele electorale, abuzul de putere și călcarea de lege. Nicăieri presiunea aceasta nu s-a simțit mai mult ca în circumscripția electorală Vicovu de Sus. Circumscripția aceasta este împrejmuată din toate părțile de bogatele păduri ale Fondului bisericesc. Locuitorii din această vale sunt clienții Fondului ca muncitori de pădure, ca negustori de lemne și ca crescători de vite. Pădurile lor comunale le-au pierdut pe un preț de nimic la speculanți, ca bunăoară Laura, care a

ajuns în mâinile d-lui Iancu Flondor³⁹. Pentru a obține lemn de pădure sau pășcătoare pentru vite, trebuie să trăiești bine cu slujbașii Fondului. Folosindu-se de această împrejurare, lichidatorul Bucovinei a lansat candidatura unui organ activ al administrației Fondului, Aurel Țurcan, care nici n-a demisionat în termen legal din slujba sa și a mobilizat întreg personalul silvic din Valea Sucevei, pentru a

³⁹ Iancu Flondor a fost implicat într-o afacere dubioasă de exploatare a lemnului din pădurea Laura, despre care relatează Aurelian Moldovan (P.D.U., județul Siret) în ședința A.D. din 25 decembrie 1919: „D-le președinte, d-lor deputați, prin secularizarea mănăstirilor din Bucovina, din averile acestor mănăstiri a fost creat Fondul regional [religionar]. Partea cea mai mare din averile acestui Fond se compune din păduri. Țăranii aveau, însă, asupra acestor păduri anumite drepturi moștenite. Trecând la administrarea Fondului pe seama statului, administrația austriacă a găsit cu cale să suprimă drepturile moștenite ale țăranilor asupra pădurilor Fondului și le-a cedat în schimb părți din aceste păduri, care au trecut în proprietatea țăranilor sub formă de păduri comunale sau sub formă de obști sătești cu drept de servitute. Dreptul de părtăși la obște nu este personal, ci revine casei și gospodăriei care a intrat în obște la formarea ei, așa că numai vânzându-se casa și gospodăria întreagă, se poate vinde și dreptul de partaj la o astfel de obște. Comuna Vicovu de Sus, din județul Rădăuți, din Bucovina, cu o populație de peste 9 000 de locuitori, a primit la timpul său pădurea Laura, în întindere de câteva mii de hectare. Cele 523 de gospodării țărănești care formau pe atunci comuna Vicovu de Sus s-au constituit în obște și au administrat pădurea Laura pe socoteala lor, ce-i drept în mod primitiv, dar totuși spre folosul tuturor țăranilor din acel sat. Cam acum 25 de ani, oamenii, obișnuiți să speculeze naivitatea și lipsa de experiență a țăranilor, au început a cumpăra pe prețuri derizorii părtăși la obștea comunei Laura. Pe această cale, speculatorii aceștia voiau să exploateze pădurea Laura în folosul lor. Țăranii ce nu-și vânduseră părtășiile, făceau mari dificultăți acestor noi părtăși de ocazie, care nu numai că nu-și puteau realiza planurile, dar riscau chiar să-și piardă și o parte din capitalul investit. Administrația austriacă, în frunte cu guvernul Bucovinei, voind să salveze situația financiară a acelor noi industriași de lemne, s-a pus în căutarea unui cumpărător pentru toate părtășiile înstrăinate din obștea Laura și anume un cumpărător care să nu fie străin pentru țăranii vicoveni, așa ca să se poată mai ușor înțelege cu ei. Guvernul Bucovinei a avut o mare șansă gășind un consorțiu în frunte cu, pe atunci, d-l dr. Iancu cavalier de Flondor, care a făcut tranzația cu Moses Maidanek, deținătorul pe nedrept al unui însemnat număr de părtăși la pădurea Laura. D-l Flondor a continuat cumpărarea părtășiilor pe prețuri ceva mai urcate, dar totuși derizorii. Ajungând consorțiul să dispună de majoritatea celor 525 de părtăși la obștea Laura, d-l Flondor a cerut pe cale judecătorească ca să iasă din indiviziune cu partea corespunzătoare numărului părtășiilor ce le deținea. Legea servitutelor prevede că astfel de păduri sunt indivizibile și inalienabile, dar, cu toate acestea, d-l Iancu Flondor a obținut o sentință judecătorească în baza căreia consorțiul d-sale crede a fi proprietarul acestei averi țărănești. Țăranii au fost de bună credință că vând numai dreptul de exploatare al pădurii Laura, după cum, pe vremuri, a făcut și d-l Flondor să creadă lucrul acesta, dar astăzi consorțiul d-lui Flondor este de părere contrarie. Această discuție este rămasă în litigiu încă de la izbucnirea Războiului Mondial. Țăranii comunei Vicovu de Sus nu renunțaseră la dreptul lor în privința pădurii Laura sub stăpânirea austriacă, care a promovat în mod vădit această afacere urâtă, dar acum, când ei nu mai sunt străini în țara lor, nici nu le poate intra în cap gândul că nu [l]i se va face dreptate. De la actualul Parlament așteaptă ei mântuirea avutului lor înstrăinat prin vicleșug. D-le președinte, pentru a putea dezvolta o interpelare în această chestiune, vă rog să binevoiți a interveni pe lângă cei în drept ca să fie puse la dispoziția biroului acestei Adunări toate dosarele privitoare la pădurea Laura (comuna Vicovu de Sus, județul Rădăuți, Bucovina), începând cu dosarele Feingold, Axelrac, Maidanek și terminând cu cele ale d-lui dr. Iancu Flondor”. D.A.D., M.O., nr. 21, 17 ianuarie 1920, p. 270; *Bucovineni în Parlamentul României întregite*, vol. I, *Sesiunea 1919–1920*, cuvânt-înainte de Ion Agrigoroaiei, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii de Rodica Iațencu și Marian Olaru, indice de nume de Rodica Iațencu, București, Editura Academiei Române, 2015, p. 126–128.

terroriza și amenința lumea că cei ce nu vor vota pe candidatul guvernului nu vor primi din pădurea Fondului nicio țandără de lemn și că vitele lor nu vor fi admise la păscătoare. Iar pentru a întuneca conștiința de drept și legalitate a alegătorilor s-a recurs la derutarea lor prin șiroaie de alcool; îmbătați cu alcool și amenințați de [către] slujbașii Fondului cu excluderea lor de la pădure, alegătorii au fost siliți să voteze pentru candidatul guvernului. Iată taina căderii mele în circumscripția Vicovu de Sus. Agitația cea mai nerușinată s-a făcut de către slujbașul Fondului din Frătăuții Noi, Boris Welehorski, unul dintre cei mai primejdioși agenți ruși din Bucovina și un dușman de moarte al statului român. Pentru a-l avea sub o mai bună pază, guvernul trecut l-a mutat la Cernăuți; prin decret regal, guvernul actual îl menține la Frătăuți, pentru a se folosi de el în campania electorală. Și, de fapt, agentul acesta a asigurat alegerea d-lui Țurcan. Căci el a însoțit pe candidatul guvernului în munții huțânești, a convocat acolo huțânimea pașnică și a ațâțat-o contra statului român. El a blamat limba oficială a statului, a provocat pe huțani, care înșiși ceruseră să învețe românește, să izgonească pe dascălii români, să primească scrisori oficiale scrise numai în limba lor și câte de toate. Tot ce guvernul anterior lucrase pentru apropierea elementului huțănesc și pentru consolidarea stăpânirii românești în acele regiuni expuse, a dărâmat într-o clipă cuvântarea ațâțătoare a fostului agent țarist, și toate acestea în numele și sub patronajul unui general care a luptat pentru întregirea neamului și a pământului strămoșesc. Și pentru ca agitația antiromânească să continue, a rămas fratele agentului, Iason Welehorski, ca administrator silvic la Seletin. Se poate ca slujbașii publici în Bucovina să facă agitații electorale, îndreptate direct contra statului care îi plătește? De tagma agentului Welehorski sunt și alți slujbași ai Fondului, dar mai ales un oarecare Aurel Isopescu, al cărui abuz de putere a fost semnalat d-lui ministru de [Agricultură și] Domenii [Teodor Cudalbu].

Este nespus de dureros de a constata asemenea fapte, dar ele trebuie înfierate, pentru ca să nu se mai repete paguba statului și a închegării naționale. Se poate ca după ce am așteptat 150 de ani pentru ca să ne unim cu Patria Mamă și după ce, luptând cu mari greutăți, am reușit să îndrumăm viața politică și culturală pe calea cea bună și adevărată, să vină alții să distrugă ce clădirăm noi acolo? Nu zâmbiți, d-lor, cazul acesta merită toată atenția d-voastre. Nu fac aici politică de partid, eu reprezint, prin glasul meu, Bucovina și am o datorie sfântă ca să demasc aici, înaintea d-voastre, totul ce se unelțește împotriva ei. Ingerințe, d-lor, s-au făcut pretutindeni, dar felul cum s-au făcut în Bucovina este unic și întrece orice imaginație. Campania electorală a fost îndreptată împotriva mea și a Partidului [Democrat al] Unirii din care fac parte. Lozinca era: eliminarea mea și a partidului meu din viața politică. Acesta era singurul program de luptă. Ei bine, mă vedeți pe mine și ați avut ocazia să cunoașteți și pe partizanii mei, d-nii Hurmuzachi, Vasilco, Toma, Morariu, Percec, Simionovici, Ungureanu ș.a. Ei bine, d-lor, suntem noi elemente atât de primejdioase pentru pacea și liniștea țării, pentru ca întreaga campanie să fie dusă numai contra noastră? Eram noi oare mai periculoși ordinii publice ca însuși d-l [Constantin] Krakalia, care cere plebiscit pentru

ținuturile de peste Prut?⁴⁰

De ce să se concentreze contra unui singur om toată această campanie, care, de altfel, îmi face cea mai mare cinste, dar care s-a dus în paguba intereselor țării? Nu este vorba de mine și de partidul meu, când în joc sunt interesele superioare ale neamului. Și ce alta decât răutatea și completa inconștiență înseamnă strigătul de triumf care găsi ecou până în oficiosul guvernului, „Îndreptarea”, care, în nr. 120, din 31 mai, anunță cu mare bucurie „eliminarea d-lui Nistor și a partidului său din viața politică”. Iar organul d-lui lichidator făcea și anunțul mortuar pentru partidul meu. Ce naivitate! Dar, d-lor senatori, partidele care reprezintă forțele vii ale neamului, care sunt exponențele politice și culturale ale unei grupări de oameni harnici și conștienți, partidele acestea nu mor, ci ele trăiesc și prosperă, în ciuda cioclilor care trag în zadar clopotele de înmormântare. Și noi, d-lor, reprezentăm o forță vie a neamului, cu și fără voia onoratului lichidator și a aderenților săi. Orice s-ar zice, d-lor, un lucru rămâne bine stabilit, că nu politicienii care au făcut politica austriacă sunt acei care au meritul de a fi contribuit la alipirea Bucovinei la Patria Mamă; nu acei care au luptat ca să câștige succese momentane și efemere au acest merit, ci acei care au ținut trează conștiința națională, cu toată vitregia timpurilor grele prin care a trecut poporul român în Bucovina și care au știut, prin greutăți fără seamăn, să țină veșnic vie și neatinsă flacăra românismului în această provincie românească. Aceștia au, d-lor senatori, marele merit de a fi înfăptuit, la momentul dat, unirea cu Țara Mamă.

Când fac această evocare, gândul meu se îndreaptă către generația de la 1848, care a reluat legăturile rupte de multă vreme cu intelectualii din celelalte provincii românești, gândul meu se îndreaptă către cei ce au întărit și au cultivat cu dragoste aceste legături și către mănunchiul de tineri curajoși și însuflețiți care, la 1904, au înjghebat revista „Junimea literară”⁴¹, închinată exclusiv cultivării acestor legături sfinte. Se dădeau aprige lupte politice atunci între politicienii noștri bucovineni, unii mai slugarnici decât alții față de austrieci. Noi, o mână de oameni tineri, am crezut că nu este compatibil cu convingerile noastre de a ne închina la austrieci și am hotărât să facem politică culturală, propovăduind unitatea culturală, care era să

⁴⁰ Constantin Krakalia, în ședința A.D. din 12 august 1920, a susținut ideea organizării unui plebiscit în nordul Bucovinei, în zona dintre Prut și Nistru, ținut cu populație majoritar ucraineană. D.A.D., M.O., nr. 47, 24 august 1920, p. 1002; *Bucovineni în Parlamentul României întregite*, vol. II.1, *Adunarea Deputaților, legislatura 1920–1922*, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii de Rodica Iașencu și Marian Olaru, indice de nume de Rodica Iașencu, București, Editura Academiei Române, 2016, p. 123–124. Ideea organizării unui plebiscit era mai veche. În luna iunie 1920, într-un interviu acordat ziarului „Luptătorul”, Krakalia preciza următoarele: „Nu este adevărat că am avea de gând să aducem un protest contra alipirii Bucovinei la România. Voim numai să cerem în Bucovina de Nord un plebiscit”. Apud Radu Economu, *op. cit.*, p. 80. Solicitățile liderului ucrainean se înscriu pe linia unor mai vechi preocupări pentru menținerea preponderenței acestei minorități în zonele nordice ale Bucovinei și ca o formă de rezistență față de așa-zisa românizare, promovată de autoritățile române ale vremii.

⁴¹ „Junimea literară”. Revistă literară științifică, 1904–1914 (Cernăuți, Suceava), editor și redactor responsabil Ion Nistor. Reapare la Cernăuți, în perioada 1923–1937, cu subtitlul „Revistă de literatură, artă, știință”, director Ion Nistor, secretar de redacție Leca Morariu. Ioan V. Cocuz, Matei Hulubei, *Presa românească în Bucovina (1809–1944)*, f.l., f.e., f.a., p. 55, 77.

premerge unității politice înfăptuite azi. Și acest lucru, d-lor senatori, nu poate să fie contestat de către nimeni, toți acei care sunt în curent cu mișcarea românismului din Bucovina nu pot să nege și să recunoască că în epoca aceasta de renaștere s-a făcut mult, cât se poate de mult pe tărâmul național în Bucovina. Grație acestor manifestații românești făcute în timpurile cele mai grele prin care trecea poporul român din Bucovina, am reușit, în sfârșit, să creăm o nouă mentalitate, să ținem legătura strânsă între pătura cultă și poporul din Bucovina și am făcut aceasta, d-lor senatori, renunțând la toate avantajele pe care guvernul din Austria era dispus să ni le gratifice cu mâna largă. Fără să ținem seamă de nimic, ne-am făcut pe deplin datoria, am ținut dreaptă și vie conștiința națională în sufletul poporului român din Bucovina, am pregătit sufletele pentru ceasul cel mare ce era să vină. Și când a sunat ceasul, 300 de tineri au părăsit Bucovina, spre a se înrola în armata română, pentru ca, împreună cu d-voastre, cei din Regat, să frângă lanțurile robiei seculare, să întregescă hotarele și să înfăptuiască unirea cea mare a tuturor românilor⁴².

⁴² După izbucnirea Primului Război Mondial o parte dintre bucovinenii cu convingeri naționaliste, în frunte cu Ion Nistor, a trecut în Regatul României. Stabilite la București, I. Nistor a constituit, împreună cu G. Tofan, I. Grămadă, I. Toma, T. V. Stefanelli, Em. Iliuț, N. Cotos ș.a., Comitetul refugiaților bucovineni. Acesta și-a propus să desfășoare, împreună cu Asociația bucovinenilor (înființată în iunie 1915) o intensă activitate propagandistică în scopul sensibilizării opiniei publice românești în vederea „susținerii idealului național în sensul grabnicei reuniri a Bucovinei cu România”. Aflându-se în legături permanente cu guvernul român și cu Ion I. C. Brătianu, informând autoritățile despre situația din Bucovina, I. Nistor a militat pentru intrarea României în război alături de puterile Antantei, a cărei victorie ar fi putut garanta realizarea aspirațiilor naționale ale românilor. După intrarea României în război alături de puterile Antantei (1916), ideea realizării unui stat unitar a fost percepută cu mai multă sensibilitate și de către românii din Bucovina, influențați de activitatea refugiaților bucovineni. În urma acțiunilor Comitetului refugiaților bucovineni, constituit la Chișinău pentru apărarea intereselor bucovinene, s-a organizat, la 2 iunie 1917, cu autorizația guvernului român, Misiunea română în Bucovina, care a combătut propaganda austro-germană, a informat pe românii bucovineni rămași acasă despre scopul participării României la război, a studiat situația politică, economică și administrativă din Bucovina în vederea introducerii administrației românești, a adunat material documentar pentru susținerea cauzei românești la viitoarele tratative de pace, a ajutat familiile soldaților români care luptau ca voluntari pe frontul românesc. Refugiații bucovineni au elaborat și un *Statut pentru organizarea serviciului de propagandă românesc în Bucovina*, care a primit aprobarea guvernului român, prin ministrul de Interne de la Iași, cu scopul de a aduce lămuriri asupra necesității unirii. Împreună cu refugiații transilvăneni, bucovinenii au constituit și la Iași un Comitet național al românilor ardeleni și bucovineni aflați în Moldova și Basarabia și al Corpului ofițeresc de voluntari, care a depus jurământul de credință față de statul român. La Odessa, I. Nistor, împreună cu alți refugiați, a format, la 21 ianuarie 1918, Comitetul național al românilor refugiați din Austro-Ungaria. Acesta a desfășurat o rodnică activitate în vederea autodeterminării și unității tuturor românilor într-un singur stat. În scopul întăririi legăturilor cu refugiații ardeleni și a întreținerii contactelor cu oficialitățile din Regat, refugiații bucovineni au editat un organ propriu, „Revista Bucovinei”. De asemenea, la Kiev funcționa un comandament central al refugiaților bucovineni și ardeleni, care a alcătuit un comitet de propagandă în vederea editării gazetei „România Mare”, iar la Odessa s-a încercat organizarea politică a refugiaților. Doina Alexa, *Ion Nistor în acțiunea pentru realizarea Marii Uniri. Itinerar cronologic*, în „Codrul Cosminului”, Suceava, s.n., 1995, nr. 1(11), p. 121; *Unirea Bucovinei. 28 noiembrie 1918. Studii și documente de Ion Nistor*, București, Editura Cartea Românească, 1928, p. 29–31; Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 362–363; Doina Alexa, *Ion Nistor – dimensiunile personalității politice și culturale*, Rădăuți, Editura Institutului Bucovina – Basarabia, 2000, p. 102–103.

Iată cum am înțeles noi să pregătim realizarea idealului național! Pe tărâmul cultural am făcut tot ce se putea face pentru a păstra vie conștiința națională, iar pe câmpul de luptă neuitatul nostru prieten, scriitorul Ion Grămadă⁴³, și-a vărsat sângele la Cireșoia, alături de eroii voștri, pentru a pecetlui pe vecie unirea Bucovinei cu Patria Mamă.

Constantin Cosmiuc: Nu e adevărat!

Ion Nistor: Ce nu e adevărat? D-ta și șeful d-tale îndrăzniți să contestați aceasta și ne numiți trădători pentru că ne-am părăsit țara și am venit să luptăm alături de frații de aici? Nu stau de vorbă cu d-ta în privința aceasta. Nu face cinste că am venit aici și că am contribuit și noi, după puterile noastre, la dezrobirea neamului? Și atunci când rândurile noastre s-au întărit cu voluntari veniți din Rusia și am manifestat în Piața Unirii din Iași, d-l Cosmiuc și cu prietenii d-sale făceau mendrele austrieilor și dezvoltau la sate o agitație ne bună pentru împrumutul de război al asuprașilor și d-voastre aveți îndrăzneala de a ne taxa de fugari și dezertori?

Constantin Cosmiuc: Așa a fost. Nu v-ați făcut datoria.

Ion Nistor: Datoria ți-ai făcut-o d-ta față de austrieci cu vârf și îndesat! [...] Vin la subiect, d-le președinte. Noi avem conștiința împăcată că ne-am făcut, atât înainte cât și în cursul războiului, datoria deplină. Și că nici în Basarabia n-am stat degeaba, o știe toată lumea. D-l Alexandri este aici și poate confirma spusele mele. După înfăptuirea Unirii, la care noi am jucat rolul determinant, am ajuns la cârma Bucovinei. Și în această situație, plină de grea răspundere, ne-am făcut pe deplin datoria față de țară și neam. Am organizat serviciile publice, am înfăptuit reforma agrară și am dat țării o universitate românească. În septembrie 1919, acei care, timp de 20 de ani, luptaseră pentru o idee, cu toată convingerea și cu tot sufletul nostru, ne-am grupat în Partidul Democrat al Unirii⁴⁴. Acest partid cuprinde în sânul său

⁴³ Ion Grămadă (1866–1917) – istoric și prozator. Și-a făcut studiile superioare la Cernăuți și Viena. Și-a susținut doctoratul cu teza *Participarea românilor la asediul Vienei, 1683*. A fost membru al Societății „România Jună” și a colaborat la „Deutsches Volksblatt” (Cernăuți). În perioada 1912–1913, a fost redactor la ziarul „Românul” (Arad), apoi la „Viața nouă”. Organ politic național (Cernăuți), publicație a Clubului Național Român și a colaborat la „Dimineața” (București), susținând cauza românilor bucovineni. A fost profesor la Liceul german din Cernăuți, unde a predat istoria, limba română și logica. Autor de nuvele, schițe, eseuri. De asemenea, este autorul unei monografii despre Societatea „România Jună” din Viena. După izbucnirea Primului Război Mondial s-a înrolat voluntar în armata română. A fost comandant de pluton în Regimentul 8 Vânători. A murit în luptele de la Cireșoia. Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I, Suceava, Iași, Princeps Edit, 2004, p. 443–444.

⁴⁴ Partidul Democrat al Unirii a fost prima formațiune politică apărută după anul 1918 în Bucovina. Partidul s-a înființat la 15 septembrie 1919, din inițiativa grupării centraliste conduse de Ion Nistor, care era președintele partidului; vicepreședinți erau Iorgu G. Toma și N. Alexandrescu. Partidul s-a constituit ca o necesitate a „vieții obștești din Bucovina în care, prin unirea cu toți românii dintre Nistru și Tisa, alte idei trebuie să conducă sufletul poporului decât cele ce l-au condus sub vitrega stăpânire austriacă”. Analizând originile P.D.U., George Rotică afirma: „Grupăți în jurul acestei reviste («Glasul Bucovinei» – n.n.), având deviza «prin cultură românească, spre o politică românească», ne-am adresat puterilor morale ale neamului, chemându-le la o nouă viață, din apatia în care le știam încremenite de cei doi nedespărțiți aliați: Austriacismul bănos și politicianismul găunos [...]. O întinsă și neobosită propagandă culturală în toate direcțiile [...] anunțăm pentru cine nu-și are ochii orbiți de un strat prea gros de austriacism, o mentalitate care se afirma tot mai răspicat”. Având menirea să facă trecerea „de la vechea stăpânire de robie austriacă la noua stăpânire românească, de libertate deplină”, scopul P.D.U. a fost acela „de a introduce Bucovina în albia

tot ce neamul nostru din Bucovina are mai ales, ca forță de muncă, ca autoritate morală, ca pregătire politică și ca intelectualitate. Or, d-lor, acest partid, care și-a făcut datoria, credeți d-voastre sau cred d-nii ce sunt azi la putere în Bucovina, că poate fi desființat fiindcă n-a avut noroc la alegeri? Dar nesuccesul acesta se explică prin ingerințele și presiunile nemaipomenite care s-au făcut din partea guvernului. Și, totuși, candidații noștri au întrunit peste o treime din voturile date în diverse circumscripții electorale. Dacă legea noastră electorală prevedea reprezentarea proporțională și în circumscripțiile electorale rurale, noi de bună seamă că am fi cu mult mai bine reprezentați în Corpurile legiuitoare. Dar, d-lor, nu cantitatea, ci calitatea determină în luptele politice. Partidul nostru reprezintă o forță vie a neamului, el a refuzat să fuzioneze cu Partidul Poporului⁴⁵, el viețuiește prin forțele lui, prin programul lui democratic și prin doctrina sa patriotică și națională. Pot să dispar eu, dar vor veni alții în locul meu și vor duce mai departe lupta pentru neam și țară, cu aceeași îndârjire ca și mine. E cu neputință ca noi să dispărem de pe arena politică, pentru ca dumnealor, care au făcut politică austriacă, să ne ocupe locul. Vom lupta pentru apărarea intereselor superioare ale neamului cu același devotament, cu aceeași dragoste și cu aceeași hotărâre ca și până acum și ne vom face datoria mai departe, fie în Parlament, fie la guvern sau opoziție, căci noi nu ne-am împlinit încă misiunea noastră întreagă.

Împrejurările din Bucovina trebuie judecate după alte critici decât în celelalte provincii. Mă adresez onoratului guvern și onoratului Senat cu rugămintea să ne dea ajutorul necesar în lupta aceasta. Bucovina este la hotarul țării și acolo sunt și regiuni contestate și vă mărturisesc că durerea cea mai mare pe care am simțit-o cu ocazia alegerilor a fost când, la nordul Prutului, s-au ales reprezentanți ai socialismului agrar, care la început cereau chiar anexarea la Ucraina, iar acum se mulțumesc să ceară un plebiscit pentru ținuturile de peste Prut. Așa susține d-l Krakalia, deputat socialist, într-un interviu publicat în „Luptătorul”. Datoria noastră, d-lor, este să apărăm pământul strămoșesc în contra unor asemenea porniri. Apelez la d-nii care reprezintă majoritatea și la toți bunii români să ne dea ajutorul

românismului”. În acest sens, programul P.D.U., călăuzit de lozinca „Sus mâinile și izbândă gândurilor curate”, prevedea: unificarea administrativă prin descentralizare, unificarea justiției, libertate națională, culturală, confesională, reorganizarea învățământului, vot universal, realizarea reformei agrare, printr-o „dreaptă împărțire a pământului”. Doina Alexa, *op. cit.*, p. 196; „Glasul Bucovinei”, anul II, 26 octombrie 1919, p. 1; 31 octombrie 1919, p. 1; George Rotică, *Originile partidului nostru*, în „Glasul Bucovinei”, anul II, 12 noiembrie 1919, p. 1; Romulus Căndea, *Ion Nistor*, în „Calendarul «Glasul Bucovinei» pe anul 1927”, Cernăuți, 1927, p. 34.

⁴⁵ După demisia guvernului Al. Vaida-Voevod (13 martie 1920), P.D.U. a aderat la Federația Democrației Național-Sociale (această grupare, condusă de Nicolae Iorga, a adunat partidele Blocului Parlamentar, trecute în opoziție). Inițial, P.D.U. a încercat o colaborare cu guvernul Alexandru Averescu, dar impunerea anumitor condiții politice – fuzionarea cu partidul ce urma să se înființeze, Partidul Poporului (17 aprilie 1920), și asumarea răspunderii pentru măsurile de unificare, au determinat, cum afirma Ion Nistor, „o schimbare esențială în conduita noastră politică de până atunci. Ne găseam la o răspântie de drum în calea noastră politică. Ni se cerea să ne schimbăm cu desăvârșire orientarea noastră politică”. Ion Nistor, *Din viața politică*, în „Calendarul «Glasul Bucovinei» pe anul 1921”, Cernăuți, 1921, p. 167.

lor în lupta aceasta pe care trebuie să o ducem și să nu ne combată pe noi, care ducem această luptă, pentru că din lupta fratricidă ar putea să câștige alții în paguba noastră, cum s-a mai întâmplat. Oricine va fi la cârmă – vă mărturisesc sincer, că astăzi în capul administrației din Bucovina nu este o situație de invidiat –, nu trebuie să scape din vedere interesele mari și permanente ale neamului.

Onoratul guvern a servit rău aceste interese, susținând la Storjineț candidatura [pentru A.D.] unui neamț, dr. Alfred Kohlruss – aceasta constituie o adevărată provocare la adresa românilor, cărora nici austriei n-ar fi îndrăznit să le impună un deputat străin. De asemenea, greșește onoratul guvern când găsește de cuviință să numească prefecti care nu știu românește, necum să fie animați de înalte sentimente naționale, pe care ar trebui să le propage în rândurile populației. E trist, d-lor, când astfel de prefecti, neștiutori de limbă românească, funcționează chiar în județele de hotar, ca bunăoară la Vășcăuți pe Ceremuș.

Lupta electorală care a fost în Bucovina, a fost nedreaptă, căci ea s-a dat în contra bunilor români. În această luptă s-a scăpat din vedere că erau alte interese, mult mai superioare, care trebuiau apărate și care nu s-au apărut îndeajuns. Ținuturile de peste Prut sunt reprezentate astăzi în Parlament prin socialiștii care cer plebiscit. Guvernul nu și-a dat seama că ținuturile acestea limitrofe cu Polonia și Ucraina ar putea fi contestate și că frontiera nu-i trasă încă definitiv. Credeți că lucrați în folosul patriei dacă sprijiniți acolo pe socialiști?

George Grigorovici: Aceștia sunt social-democrați.

Ion Nistor: A cere plebiscit pentru un teritoriu care e sfânt al nostru, aceasta e patriotic?

George Grigorovici: L-ați cedat rușilor!

Ion Nistor: Rusia nu există. Ați introdus aici elemente care sunt primejdioase statului. Aceasta e o mare greșeală. În ce privește pe d-l Grigorovici, i-aș adresa o mare rugămintă și anume ca, în toate adunările, d-sa să contribuie mai mult la întărirea Regatului, iar nu la înjosirea lui, ferindu-se de a mai face în adunări publice aprecieri nejustificate ca acestea: „Noi suntem superiori și moralicește și politicește oamenilor de la București și noi îi vom sili să devină oameni cumsecade sau îi vom vârî în pușcărie”.

George Grigorovici: Credeți că eu n-am contribuit cu nimic? Noi, în Bucovina, avem mai mulți oameni care știu a citi și a scrie ca dumneavoastră.

Ion Nistor: În sfârșit, d-lor, în temeiul dovezilor aduse, rămâne lucru bine stabilit că, cu ocazia ultimelor alegeri, ingerințe s-au făcut, începând de la Universitate, până la cea din urmă comună. S-au făcut călcări de legi, arestându-se cetățeni pașnici pentru convingerile lor politice. La Rădăuți a fost arestat d-l Vasile Bodnărescu [acesta a candidat pentru A.D. în circumscripția electorală Rădăuți-oraș, județul Rădăuți] și reținut în arest în timpul alegerilor, fiindcă îndrăznise să-și susțină candidatura contra candidatului guvernului, un oarecare domn Ifrim Popescu.

George Grigorovici: Cine a protestat? Eu.

Ion Nistor: La Ciudei au fost deținuți șapte alegători și un învățător, fiindcă susțineau candidatura d-lui Vasile Ungureanu, membru al Partidului [Democrat al]

Unirii. Pentru candidații noștri nu s-au tipărit buletine de vot în număr suficient, ca bunăoară la Stupca, sau s-au distribuit buletine rău șampilate, pentru ca la despuierea scrutinului să poată fi anulate, ca în circumscripția Storojinețului. În multe localuri de vot, comisarul electoral pune el însuși buletinele guvernamentale în plic și le prezenta alegătorilor analfabeți, pentru a le arunca în urnă; aceste cazuri s-au petrecut la Șipote, Seletin și aproape pretutindeni în județul Vijnița. Oamenii noștri de încredere au fost îndepărtați la despuierea urnei. Voturile date pentru candidații noștri au fost trecute pe seama candidatului guvernamental etc. Aș putea înșira încă multe alte abuzuri și călcări de lege. Dar ne oprim aici, fiindcă [noi] credem că ingerințele nepermise ale guvernului sunt dovedite până la evidență.

Cerem guvernului să pedepsească pe contravenienți, pentru ca aceste călcări de lege să nu se mai comită în alegeri. Mai cerem onoratului guvern ca în fruntea Bucovinei să așeze oameni cu autoritate, înaintea cărora să avem respect, oameni cu un trecut nepătat, conduși de înalte sentimente morale și naționale. Aceasta nu este cazul cu actualul președinte al Comisiei de Descărcare și Unificare, d-l Dori Popovici. Eu nu vreau să fac chestiuni de persoane, dar acest om nu se găsește la înălțimea situației de acolo. În fruntea administrației bucovinene trebuie să stea un om întreg și nicidecum un fost om de încredere și colaborator al contelui Czernin⁴⁶.

Era în preajma marilor evenimente din toamna anului 1918, când nădejdea dezrobirii noastre cuprinsese inimile tuturor bunilor români. Ei bine, d-lor senatori, când toată lumea se pregătea pentru a începe lupta de dezrobire, d-l Dori Popovici adresa fostului împărat Carol o scrisoare omagială, în care se laudă că, cu primejduirea vieții sale, a colaborat cu contele Czernin pentru a zădărnici intrarea României în război și în care invită pe împărat să vină la Suceava pentru a primi omagiile românilor bucovineni. De la finele lui septembrie 1918, zice d-l Dori Popovici în faimoasa sa adresă, va avea loc un mare pelerinaj al țăranilor la moaștele Sf. Ioan cel Nou de la Suceava. La acest pelerinaj vor participa cel puțin 10 000 de țărani. Prilejul trebuie folosit pentru desfășurarea unei solemne manifestații a țăranilor, în cursul căreia se vor stigmatiza greșelile comise și se vor trezi, cu toată energia, la noua viață sentimentele de credință față de împărat, dându-li-se cea mai largă putință de desfășurare. „Prea ascultător, subsemnatul, care înainte de izbucnirea războiului din România și Austro-Ungaria, a muncit în cea mai intimă colaborare cu excelența sa, contele Czernin, pentru amânarea izbucnirii acestui război, lucrând într-un timp când, a interveni la București în favoarea Austriei, însemna, de fapt, a te expune primejdiei de moarte, e hotărât ca, în conformitate cu tot trecutul său de neștirbită credință față de împărat, să se interpună cu toată tăria ca acțiunile și uneltirile dușmane habsburgilor, alimentate cu bani englezești și rusești, să fie combătute”. Nu mai insist, d-lor, și las la aprecierea d-voastră dacă un astfel de om mai poate sta în fruntea trebilor din Bucovina. [...]

⁴⁶ Ottokar Czernin (1872–1932) – diplomat și om politic austriac; între 1913 și 1916 a fost ambasadorul Austro-Ungariei la București; ministru de Externe al Imperiului Austro-Ungar (1916–1918) în timpul Primului Război Mondial.

D-lor, fiind discuția generală la Mesaj, dați-mi voie să ating în treacăt și alte două chestiuni și anume: politica internă pe care dorește să o urmărească onoratul guvern și majoritatea și politica externă, despre care nu se amintește niciun cuvânt în Mesaj. În privința politicii externe, suntem de acord și noi că trebuie să ratificăm tratatele de pace și să întreținem cele mai strânse legături cu aliații noștri. Țin, însă, să declar, cu o deosebită durere sufletească și [cu] o mare strângere de inimă, [că] vom ratifica tratatul de pace care taie Banatul în două⁴⁷. Orientarea politicii noastre externe e determinată prin rezultatul fericit al războiului nostru de dezrobire. Incontestabil că trebuie să urmărim o politică externă mult mai imensă ca cea de acum. Onoratul guvern va trebui să știe să aleagă reprezentanți ai statului român în străinătate, persoane bine pregătite și însuflețite de alte sentimente decât d-l Beldiman la Berlin⁴⁸. Ne trebuie oameni care, în afară de cultură politică, să fie la curent cu toate problemele economice și financiare ale țării, să ne ferim de reprezentanți care fac sport din diplomație.

În ceea ce privește politica internă, la ordinea zilei stă unificarea administrativă și tocmai aceasta este chestiunea asupra căreia Partidul [Democrat al] Unirii n-a putut cădea de acord cu onoratul guvern. Unificarea administrativă este una din[tre] problemele cele mai grele care s-au pus. Ea nu se poate face în mod arbitrar și pripit, cum a încercat să o facă onoratul guvern. Bucovina s-a alipit la Regatul României în baza unui vot al națiunii. Cu acea ocazie s-au reglementat, printr-un decret-lege, raporturile între provincia de curând unită și guvernul central. Vechile legi și regulamente rămân în vigoare până la unificarea pe cale constituțională. Onoratul guvern a găsit bine să desființeze vechea administrație, despre care însuși d-l prim-ministru găsisse cuvinte de laudă. Dar, d-lor, fără a se ține seamă de acest lucru, s-a desființat vechea administrație⁴⁹, fără să se fi pus ceva în loc, din care cauză avem în provinciile alipite un mecanism administrativ

⁴⁷ Este vorba despre Tratatul de la Trianon (iunie 1920), semnat între Puterile Aliate (inclusiv România) și Ungaria. Partea a doua a acestui tratat stabilea frontierele Ungariei cu statele vecine: includerea părții de nord a Republicii Croația și a Voivodinei (inclusiv treimea de vest a Banatului) în cadrul Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor (stat devenit ulterior Iugoslavia), a Slovaciei și Ruteniei în cadrul Cehoslovaciei, a Transilvaniei și a părții răsăritene a Banatului în cadrul României și a Burgenlandului în cadrul Republicii Austriei. Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *op. cit.*, p. 26–27.

⁴⁸ Alexandru Beldiman a fost ambasador la Berlin în perioada 1896–1916 și delegatul României la Comisia Internațională a Dunării.

⁴⁹ Procesul de integrare legislativă a provinciei în structurile statului român a fost unul de durată și s-a desfășurat în mai multe etape: perioada autoguvernării, în care puterea legislativă a aparținut Consiliului Național (octombrie 1918 – ianuarie 1919); perioada autonomiei în cadrul statului român (ianuarie 1919 – aprilie 1920), în care puterea legislativă a aparținut regelui, Parlamentului și ministrului delegat la Cernăuți; perioada lichidării autonomiei Bucovinei (aprilie 1920 – martie 1923), în care puterea legislativă a aparținut regelui, Parlamentului și președintelui Comisiei de descărcare și unificare; perioada integrării depline a Bucovinei (martie 1923 – iunie 1940), în care puterea legislativă era exercitată de către rege și Parlament. Flavius Cătălin Siiulescu, *Integrarea Bucovinei în cadrul României întregite (1918–1940). Aspecte legislative*; la adresa www.muzeu-valcea.ro/buridava/14.csiulescu.pdf (24 iunie 2013); Ioan Scurtu, „Decada brătienistă” (*decembrie 1918–noiembrie 1928*), în *Istoria românilor*, vol. VIII, *România întregită (1918–1940)*, coord. prof. univ. dr. Ioan Scurtu, secretar dr. Petre Otu, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 249–250.

care nu poate să funcționeze. Din această cauză stagnează administrația în provinciile alipite și lucrurile nu merg așa cum ar trebui să meargă. D-lor, nu este bine lucrul acesta. Nu trebuia ca aparatul administrativ în funcție să fie înlăturat înainte ca guvernul să fi venit cu vreun proiect de unificare administrativă. Dacă ne cereți să adoptăm legile din Vechiul Regat, le adoptăm. Dacă credeți, însă, că administrația din Regat nu are nevoie de oarecare modificări, de oarece amenajamente, atunci spuneți-o limpede și lămurit, impuneți-ne-o și noi o primim.

Dar convingerea d-voastră, a tuturor, este că și administrația din Regat are nevoie de oarecare schimbări; atunci lăsați să funcționeze în provinciile alipite vechiul aparat administrativ, până ce veți veni cu un proiect de lege pentru o unificare generală. Vă cerem, deci, să veniți cu cea mai mare grabă posibilă cu un proiect de unificare administrativă. Nu întârziți cu aceasta dacă doriți să puneți capăt stării haotice care domnește azi în administrația noilor provincii. Ca dovadă, voi aduce numai un singur caz. Mai dăunăzi am intervenit la Ministerul de Instrucțiune, într-o chestiune a Universității din Cernăuți. Mi s-a spus că chestiunea nu poate fi rezolvată, fiindcă nu se știe care lege trebuie aplicată, cea din Regat sau cea locală, din Bucovina. Și tocmai fiindcă văd pe d-l ministru al Domeniilor aici, țin să-i amintesc că i-am trimis o telegramă cu privire la ingerințele organelor silvice în alegeri, fără să fi primit vreun răspuns.

T. Cudalbu, ministrul Domeniilor: Nu am primit nicio telegramă!

Ion Nistor: Se vede că cenzura din Cernăuți a d-lui lichidator a oprit expedierea. Nu este nici primul și mă tem că nu va fi nici ultimul caz. O unificare imediată se impune în chestia dărilor. Unificarea birurilor și retragerea coroanelor, în condiții favorabile pentru populație, sunt postulatele cele mai ardente ale bucovinenilor. Vom examina și vota proiectele ce ni se vor prezenta în chestiunile acestea.

Ca ultim cuvânt, țin de datoria mea, ca reprezentant al unui înalt așezământ cultural, să invit guvernul să facă o politică culturală în ținuturile nou alipite. Împrejurările de acolo reclamă imperios o astfel de politică, dacă dorim să sprijinim și să întărim ideea de stat național unitar și să combatem cu succes agitațiile ce ar putea veni din afară. Să respectăm năzuințele culturale ale tuturor și să nu împiedicăm pe nimeni în dezvoltarea firească. Dar să ne gândim, îndeosebi, la nevoile noastre culturale, așa de neglijate până acum, de o stăpânire vitregă și să le satisfacem cu dragostea și spiritul de jertfă al unui frate mai mare față de fratele său mai mic, care se întoarce dintr-o lungă și dureroasă robie. Această este marea datorie care incumbă onoratul guvern și în această privință trebuie ca școala și biserica, deopotrivă cu toți oamenii de bine, să dea [o] mână de ajutor. Cultura națională trebuie să fie stânca de granit pe care să se întemeieze stăpânirea românească în noile ținuturi. Politica economică, regimul fiscal, normele administrative corespund adesea unor cerințe vremelnice. Ele pot fi modificate, adaptate după noile nevoi ce s-ar putea ivi într-un moment dat. Ceea ce rămâne statornic, invariabil, ca soarele vărsător de lumină, este cultura, de ale cărei roade se vor bucura urmașii urmașilor noștri și vor asigura siguranța statului și unitatea lui națională.

[Răspunsul lui D. Alexandrescu, raportorul proiectului de răspuns la Mesajul Tronului]

Ședința Senatului din 6 iulie 1920⁵⁰

Opoziția s-a năpustit asupra paragrafului din Adresă relativ la libertatea alegerilor. E un cântec vechi, care se cântă mereu, că de la Ion Ghica n-au mai fost alegeri libere în țară. D-l Nistor spune că s-ar fi violat libertatea alegerilor chiar la Universitatea din Cernăuți, unde acum o lună de zile am ținut mai multe conferințe, fiind chemat de către profesorii de acolo și unde am constatat cu bucurie că vulturul obraznic cu două capete nu mai sfidează lumea de pe înălțimea Primăriei Cernăuțiului, unde astăzi, slavă Domnului, fâlfâie cu mândrie stindardul României. Universitatea din Cernăuți, a cărei fotografie o am aici, în „Tribuna juridică”, care peste câteva zile va fi distribuită împreună cu conferințele ce, după cererea profesorilor de la Facultatea de Drept, le-am ținut acolo la 3 și 4 iunie anul curent și care Universitate va trebui să fie reconstruită, fiind cu totul insuficientă. [...]

[În această Universitate] ni se spune astăzi că s-au făcut ingerințe nemaipomenite, pentru a face să triumfe candidatul guvernului, ca și cum guvernul s-ar fi amestecat în alegerile de la universități. Însuși rectorul de la Cernăuți, prin telegrama adresată Majestății Sale Regelui, se plânge numai de o „tentativă” a violării voinței profesorilor. Ori, tentativă, în asemenea materie, nu există. Trebuie să fie fapt îndeplinit, ceea ce nu este. Dar, apoi, mai există trei universități în țară. Fac apel la profesorii aleși la Iași, București și Cluj, dacă acolo s-a făcut vreo ingerință cât de mică. Răspunsul nu poate fi decât negativ [...].

[Răspunsul lui Matei Cantacuzino, ministrul Justiției]

Ședința Senatului din 6 iulie 1920⁵¹

D-l Nistor a vorbit de alegeri în Bucovina. Rău a făcut; a fost rău inspirat, căci d-lui Nistor i se poate spune un singur cuvânt: dacă, totuși, astăzi alegerile din Bucovina n-au fost ceea ce au trebuit să fie, aceasta se datorește, desigur, mentalității create prin regimul de care vorbea d-l Grigorovici și ale cărui consecințe, din nefericire, nu s-au șters încă și nu s-au putut șterge. Evident, d-lor, pătimim și astăzi de o stare de moravuri, care nu se poate schimba dintr-o zi în alta. Și acei care au crezut că sufragiul universal va produce această minune, de a transforma, dintr-o zi în alta, moravurile țării românești, s-au înșelat. Dar, totuși, recunoscând că propaganda, câteodată imprudentă (să nu zic mai mult, căci vreau să nu fiu agresiv), fie chiar prin inconștiență, prin imprudență, adică fără direcție precisă din partea șefilor, dar totuși imprudentă a unei părți a opoziției socialiste,

⁵⁰ D.S., M.O., nr. 14, 16 iulie 1920, p. 176.

⁵¹ D.S., M.O., nr. 14, 16 iulie 1920, p. 179.

țărăniste sau federaliste, nu știu cum o cheamă și ținând seamă, d-lor, și de contra propaganda câteodată abuzivă, vedeți cât de larg sunt, a reprezentanților guvernului (și nici nu se poate altminterea), totuși, d-lor, trebuie să facem o constatare: există un progres? Pozitiv este un progres. Și progresul nu se datorește nici d-voastră, nici nouă. Progresul se datorește aceluși simț minunat al țăranului care, în mijlocul tuturor patimilor politice, știe să-și mențină punctul său de vedere, potrivit cu interesele sale și cu o cumițenie rară, care este demnă de a fi relevată, pentru că este semnul nădejzii celei mai îmbucurătoare și cel mai temeinic al ridicării stării de moravuri în această țară.